

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจในคาบสมุทรอาระเบีย ได้แก่ เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และศึกษาเกี่ยวกับบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ณ นครมักกะฮ์ และนครมะดีนะฮ์ ทั้งในด้านจุลภาค ได้แก่ กรรมสิทธิ์ ทรัพยากร การบริโภคการผลิต การแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำงาน แรงงาน เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การเงินการตลาด หุ้นส่วนและการลงทุน การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร และมหภาค ได้แก่ ความมั่นคงทางสังคม บัญชีดุลมาล และพื้นฐานการเงิน ตลอดจนการค้าและการเงินระหว่างประเทศ โดยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะได้ดังนี้

6.1 สรุปผลการวิจัย

6.1.1 สภาพเศรษฐกิจในคาบสมุทรอาระเบีย

คาบสมุทรอาระเบียเป็นรูปสี่เหลี่ยม ทิศเหนือติดกับทะเลทรายปาเลสไตน์และซีเรีย ทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำไทกริส แม่น้ำยูเฟรติส (อิรัก) และอ่าวเปอร์เซีย ทิศใต้ติดต่อกับมหาสมุทรอินเดียและอ่าวเอเดน และทิศตะวันตกติดกับทะเลแดง พื้นที่ส่วนใหญ่ของคาบสมุทรอาระเบียเป็นทะเลทรายค่อนข้างร้อน แห้งแล้ง ฝนไม่ค่อยตก ไม่มีแม่น้ำและลำธารไหลผ่านได้แก่ แคว้นตุฮามะฮ์ อันเป็นที่ตั้งของนครมะดีนะฮ์, แคว้นฮิญาซ อันเป็นที่ตั้งของนครมักกะฮ์, แคว้นญัจญ์ ส่งผลกระทบต่อการค้าของชาวอาหรับในคาบสมุทรอาระเบีย โดยเฉพาะภาคการเกษตรที่สามารถพบได้ค่อนข้างน้อย เช่น เขตนครมะดีนะฮ์ เขตค็อยบ์ร เขตฏอฮิฟ และแคว้นเยเมน ส่วนที่เมืองมะร็อบ เมืองศ็อนอาอู เมืองซุบัยด์ เมืองอัคน์ เมืองชะฮ์คะฮ์ เมืองมะคอ เมืองซาบาม และเมืองอื่นๆ เป็นพื้นที่ประกอบไปด้วยหุบเขา ที่ราบสูง และฝนตกชุกตลอดปีจึงเหมาะกับการเพาะปลูกและการเกษตร อาชีพรองลงมาได้แก่ อาชีพเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อนไปตามแหล่งน้ำที่สามารถพบได้ทั้งนครมักกะฮ์ นครมะดีนะฮ์ และชนบททั่วไปประชาชนส่วนใหญ่ในคาบสมุทรอาระเบียนิยมประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งมีมากมายหลายรูปแบบ บางประเภทเกี่ยวข้องกับดอกเบ็ญ การฉกฉวยโอกาส และการเอารัดเอาเปรียบทางการค้าโดยไม่คำนึงถึงจริยธรรมทางธุรกิจ ตลาดสำคัญของแคว้นฮิญาซได้แก่ ตลาดอูกาซ ตลาดมะญ์นนะฮ์ และตลาดซุมะยาซ

นับว่าเป็นตลาดสำคัญมาตั้งแต่ยุคญาฮีลียะฮ์ ส่วนตลาดที่สำคัญของนครมะดีนะฮ์ได้แก่ ตลาด ก้อยนุกอฮ์และตลาดบับฆาละฮ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตลาดอะศอบะฮ์ใกล้เขตกุบวาฮ์ ตลาดมะซาฮิมตั้งอยู่ที่หมู่บ้านบะนีอัลฮับลีย์ อยู่ในการดูแลของอับดุลลอฮ์ บุตรอุบัยย์ และตลาด บะกืออัลคือลีนตำบลบะกือ โดยตลาดบะนีก้อยนุกอฮ์ เป็นตลาดยิวที่มีอิทธิพลมากที่สุดยุคนบี มุฮัมมัด ﷺ และเกี่ยวข้องกับระบบดอกเบี้ยประเภทต่างๆ

เนื่องจากคาบสมุทรอาระเบีย ตั้งอยู่บนเส้นทางเชื่อมระหว่างดินแดนฝั่งตะวันตก (เปอร์เซีย อินเดีย จีน และเอเชีย) กับตะวันออก (อียิปต์และดินแดนในแอฟริกา) อีกทั้งยังติดต่อกับชายฝั่งทะเลแดง มหาสมุทรอินเดียและอ่าวเปอร์เซีย ส่งผลให้ชาวอาหรับและพวกเร่รอนตามเส้นทางดังกล่าวนิยมทำการค้าขายทั้งในและระหว่างประเทศ จนกลายเป็นผู้ที่มีความชำนาญ การค้าระหว่างประเทศผ่านทะเลทรายโดยอาศัยกองคาราวานอูฐ เช่นเดียวประชาชนอาศัยตามฝั่งทะเลที่มีความเชี่ยวชาญทางการค้าระหว่างประเทศโดยการเดินเรือทางทะเล การค้าขายในคาบสมุทรอาระเบียยุค นบีมุฮัมมัด ﷺ ใช้ *เหรียญดีนาร์* ที่มาจากเปอร์เซียและโรมันตะวันออก และ *เหรียญดิรฮัม* เป็นของเปอร์เซียเป็นสื่อกลางทางการค้า การลงทุน และการตลาด การเปิดโลกแห่งเรียนรู้และการศึกษาของนบีมุฮัมมัด ﷺ ทำให้ประชาชนมีอาชีพประจำ มีความเชี่ยวชาญ ด้านงานฝีมือ และการผลิตเป็นจำนวนมากกว่า 32 ประเภท เช่น พ่อค้าวานิช พ่อค้าผ้า คนขาย น้ำหอม ผู้แลกเปลี่ยนเงินตรา คนขายธนู พ่อครัวและร้านขายอาหาร คนขายเครื่องหนังฟอก คนขายฟืน นายหน้า... เป็นต้น ขณะที่พบผู้มีความรู้เกี่ยวกับงานฝีมือและการบริการหลายคน เช่น สะอัด บุตร อะบีวิกก็อัส ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตธนูและหอก, ชุเบร บุตร เออวาม สามารถตัดเย็บเสื้อผ้า, ซัลมาน อัลฟาริซีย์ เป็นช่างตัดผม, อาลี บุตร อะบีฏอเล็บ มีความรู้ด้านชลประทาน และบิลาล บุตร เราะฮุบฮุ มีความถนัดงานด้านบริการทั่วไป สภาพเศรษฐกิจของชาวอาหรับ โดยทั่วไปเป็นระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน และสนองตอบความต้องการระดับสังคมแต่ละเผ่ามากกว่าการแสวงผลกำไร และนิยมตอบสนองความต้องการของตนเองด้านเศรษฐกิจด้วยการใช้แรงงาน ซึ่งต่างจากชาวยิวที่เน้นการเก็งกำไรโดยอาศัยระบบดอกเบี้ย

6.1.2 บทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ

หากพิจารณาบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ตามเหตุการณ์และสถานที่ที่สามารถแบ่งออกเป็น (1) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ นครมักกะฮะ โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับจุลภาคได้แก่ การประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ การค้าขาย การร่วมลงทุนทำธุรกิจกับเพื่อน และมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับมหภาคได้แก่ การค้าระหว่างประเทศ (2) และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ นครมะดีนะฮะ โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับจุลภาคได้แก่ กรรมสิทธิ์ ทรัพย์สิน ทรัพย์สิน การบริโภคและการผลิต การแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำงาน แรงงาน การจัดตั้งตลาดมุสลิมปลอดดอกเบี้ย การลงทุนร่วมกับประชาชนคือยบับ การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร และส่วนที่เกี่ยวข้องกับมหภาคได้แก่ ความมั่นคงทางสังคมโดยใช้ระบบสวัสดิการสังคมและกระจายรายได้ กองคลังบัญชีมูลา และพื้นฐานทางการเงิน ตลอดจนการเงินและการค้าระหว่างประเทศ

เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่แท้จริงคืออัลลอฮ์ ﷻ ส่วนทุกคนคือบุคคลแสวงหาประโยชน์จากทรัพย์สินผ่านการครอบครองแบบชั่วคราวในนามตัวแทนเท่านั้น ดังนั้นทุกคนจึงมีกรรมสิทธิ์เท่าที่ทุกคนกระทำและอุตสาหกรรมไว้ นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงกำหนด (ที่มา) สิ่งที่จะนำมาเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและกรรมสิทธิ์ส่วนรวมโดยแยกทั้งสองออกจากกัน และการครอบครองทรัพย์สินและทรัพย์สินจะต้องตั้งอยู่บนเงื่อนไขของการจ่ายชะกาตุ เพื่อช่วยเหลือแก่คนยากจนและคนขาดแคลนตามที่กฎหมายอิสลามกำหนด โดยท่านเคยครอบครองที่ดินจำนวนหนึ่ง ขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ก่อนท่านจะบริจาคไป

นบีมุฮัมมัด ﷺ จำแนกสิ่งที่เป็นออกเป็นออกจากสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เพราะหากไม่มีการลดการบริโภคและการลงทุนที่ไม่ถูกต้อง ฟุ่มเฟือย และไม่เป็นธรรมจะทำให้ค่านิยมดังกล่าวขยายตัวเพิ่มขึ้นแต่การเก็บอมน้อยลง ตลอดจนส่งเสริมสังคมให้เป็นสังคมนิยมการผลิตมากกว่าการบริโภค

การแสวงหาปัจจัยยังชีพที่ดีสำหรับนบีมุฮัมมัด ﷺ คือ การกระทำงานด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเองตามความรู้และความสามารถ โดยดำเนินอยู่ภายใต้กรอบแห่งความยำเกรงและการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ โดยท่านเคยช่วยลูกรับจ้างเลี้ยงสัตว์ให้แก่ชาวกูเรชในนครมักกะฮะตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเข้าวัยหนุ่มท่านได้เดินทางไปค้าขายกับอะบูฏอลิบ ณ แคว้นฮาม ก่อนที่ท่านจะเข้าทำงานกับกองคาราวานสินค้าระหว่างประเทศของพระนางเคาะดีญะฮะ

นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้เกียรติแก่แรงงานเท่ากับคนทำงานทั่วไป เช่นเดียวกับให้สิทธิและสวัสดิการแก่คนทำงานทั่วไป โดยสวัสดิการดังกล่าวครอบคลุมถึงการดูแลครอบครัวของแรงงาน ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาที่อยู่อาศัย หรือสิ่งอื่นตามความจำเป็นแก่การใช้ชีวิต สิ่งเหล่านี้

ชี้ให้เห็นว่า แรงงานของท่านมิใช่วัตถุดิบจ่ายทางการผลิตที่สามารถซื้อขายกันได้เหมือนวัตถุดิบจ่ายอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานหรือกรรมกรมิใช่ชนชั้นต่ำในระบบเศรษฐกิจของท่าน แต่แรงงานเป็นพลังงานที่ถูกผลิตมาจากร่างกายมนุษย์ ซึ่งมีสิทธิได้รับการดูแล ค่าตอบแทน สวัสดิการ ศักดิ์ศรี และเกียรติยศเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป

แม้บีมุฮัมมัด ﷺ จะเคยประกอบอาชีพอาชีพค้าขาย และเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนส่งเสริมประชาชนให้ประกอบอาชีพด้านการเกษตรและการทำอุตสาหกรรม แต่มิได้หมายความว่าท่านให้ทุกคนจำกัดตนเองอยู่เฉพาะอาชีพหนึ่งอาชีพใด หรือเลือกเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้า วิจัยเฉพาะสาขาและสายงานที่ตนเองชอบและต้องการเท่านั้น ตรงกันข้ามท่านส่งเสริมให้เกิดอาชีพหลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคม ซึ่งเห็นได้จากจำนวนอาชีพที่เพิ่มมากขึ้นในยุคของท่าน

บีมุฮัมมัด ﷺ เคยร่วมลงทุนในภาคการเกษตรกับประชาชนตำบลคือยบ์ และส่งเสริมภาคเกษตรกรรม เพื่อให้ผลผลิตสูงพอที่จะเลี้ยงประชากรและก่อให้เกิดการกุ่มกันดินแดนที่ตนตั้งถิ่นฐานอยู่ การสร้างกฎหมาย การจัดระบบ การปกครองการสร้างบ้านเมืองให้สวยงามและสิ่งอื่นๆ ททยอยเกิดขึ้นตามมา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลพวงมาจากการสร้างสังคมเกษตรกรรมขึ้นมาทั้งสิ้น ก่อนจะพัฒนาให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ดังนั้นจึงนับได้ว่าการเกษตรกรรม นอกจากจะมีความสำคัญต่อการดำรงชีพแล้วยังมีบทบาทที่สำคัญต่อประเทศในหลายๆ ด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จนกลายเป็นรายได้ส่งออกและเศรษฐกิจหลักของทุกประเทศ เช่นเดียวกับภาคพาณิชยกรรมจัดเป็นอาชีพที่สำคัญและบีมุฮัมมัด ﷺ เคยทำมาก่อน เพราะสร้างให้ประชาชนมีรายได้และเป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ศาสนา อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กว้างมากขึ้นจนนำไปสู่การความร่วมมือในเศรษฐกิจ การผลิต การกระจายทรัพยากรและความมั่งคั่ง ท่านกำหนดเงื่อนไขทางการค้าและการลงทุนไว้อย่างกว้างๆ ได้แก่ (1) ไม่เป็นพิษเป็นภัยอันตรายต่อตนเองและสร้างความเดือนร้อนแก่บุคคลอื่น (2) ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งต้องห้ามตามกฎหมายอิสลาม ส่วนภาคอุตสาหกรรม ได้รับการส่งเสริมจาก บีมุฮัมมัด ﷺ จนทำให้ประชาชนในยุคของท่านมีความเชี่ยวชาญด้านงานฝีมือ และชำนาญด้านการผลิตเป็นจำนวนมากกว่า 32 ประเภท บีมุฮัมมัด ﷺ เคยสวมใส่แหวนเหล็กและใช้ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภาคอุตสาหกรรม เช่น ดาบ หอก ธนู และข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนบางประเภทที่มีจำหน่ายตามท้องตลาด

นบีมุฮัมมัด ﷺ ก่อตั้งตลาดมุสลิมขึ้นหลังอพยพสู่นครมะดีนะฮ์ โดยใช้เหรียญดีนาร์และเหรียญดิรฮัมเป็นสื่อกลางทางการตลาด นอกจากนี้ยังใช้มาตราตวงของชาวมะดีนะฮ์และมาตราชั่งของชาวมักกะฮ์ ได้แก่ มุด (1 มุดมีขนาดบรรจุ 4 กอบมือของคนทั่วไปโดยประมาณ), ศอฮุ (1 ศอฮุเท่ากับ 4 มุดหรือ 5 ลิตร), ฬะร็อก (1 ฬะร็อกเท่ากับ 17 ลิตรกว่า) และวะซั๊ก (1 วะซั๊กเท่ากับ 60 ศอฮุ) เป็นมาตรฐานทางการตลาดเช่นกัน

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยลงทุนร่วมกับเพื่อนทำธุรกิจ ร่วมทำการค้าต่างประเทศกับพระนางเคาะดีญะฮ์โดยมีส่วนแบ่งจากผลกำไร และลงทุนทางการเกษตรกับประชาชนตำบลค็อยบ์ โดยทุกอย่างจะต้องดำเนินไปตามข้อตกลงระหว่าง 2 ฝ่ายอย่างสอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์อิสลาม เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายประเภทสามารถลงทุนของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพามุสลิมคนอื่น ขณะที่หลายโครงการใหญ่ๆ ไม่สามารถดำเนินให้ลุล่วงไปเพียงลำพังหากปราศจากการพึ่งพาช่วยเหลือจากบุคคลอื่นทั้งแรงงานและเงินทุน

นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญต่อโครงสร้างเชิงสถาบันและการทำงานเป็นทีมเพื่อแบ่งเบาและรับผิดชอบงานที่เกี่ยวกับกิจกรรมด้านศาสนา สังคม การปกครอง และการศึกษา โดยเฉพาะองค์กรขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ท่านก่อตั้งตลาดมุสลิม บัซตุลมาล และแต่งตั้งบุคคลรับผิดชอบงานด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อะบูอับด์ บุตร อัลญุรอรุฮ์ รับผิดชอบด้านกองคลัง, อุมัร บุตร อัลค็อฎฏอบ เป็นหัวหน้าคณะรวบรวมชะกาต, อะบูอับด์ บุตร อัลญุรอรุฮ์ เป็นผู้เก็บภาษีในเขตบะห์เรน, มุอาศ บุตร ญะบัล เก็บภาษีในเมืองเยเมน, อุบัยยฺ บุตร กะอับ ดูแลด้านบัญชีและสัญญาข้อตกลงต่างๆ, อับดุลเลาะฮ์ บุตร เราะวาสะฮ์ กับ ญับบาร บุตร เสาะค็อโร เป็นผู้เชี่ยวชาญและค้นคว้าด้านการเกษตรและผลผลิต และ ชะอีด บุตร ชะอีด กับพระนางซัมรอฮ์ บุตร นุฮัยกั กควบคุมและดูแลการตลาดทางนครมักกะฮ์

นบีมุฮัมมัด ﷺ จัดสวัสดิการช่วยเหลือแก่ทุกคน โดยสมาชิกทุกคนจะต้องดูแลรับผิดชอบตนเองด้วยการทำงานและทำมาหากิน เช่นเดียวกับระดับครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้าน โดยทุกคนจะต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวของตนเองด้วยการจ่ายค่าเลี้ยงดู (นะฟะเกาะฮ์) แก่บุคคลได้การปกครองก่อนช่วยเหลือเครือญาติและเพื่อนบ้าน ส่วนระดับสังคมส่วนรวมนบีมุฮัมมัด ﷺ เก็บค่าปรับ (กัฟฟาเราะฮ์) พิณัยกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (วะชียะฮ์) และการบริจาค (วะกัฟ) เข้าไปช่วยเหลือสังคมส่วนรวม และใช้ระบบชะกาตเป็นสวัสดิการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนระดับรัฐหรือประเทศ นอกจากนี้นบีมุฮัมมัด ﷺ ยังวางแนวทางการกระจายรายได้ได้แก่ การจ้างงาน การจ่ายค่าแรง การจ่ายเช่า การแยกกระหว่างกำไรกับดอกเบี้ย และการกำหนดส่วนแบ่งแต่ละคนในเรื่องมรดก รวมทั้งส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือทุกคนในระดับสังคมด้วยการให้ (ฮิบะฮ์) การช่วยเหลือ (ตะอาวุน) การทำทาน

(ตะบับรูด) ทานอาสา (เศาะดาเกะฮฺ) และอื่นๆ สิ่งเหล่านี้คือสวัสดิการสังคมตามทัศนะนักเศรษฐศาสตร์อิสลาม

บัยตุลมาล เป็นองค์กรเศรษฐกิจแรกที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ก่อตั้งขึ้นเพื่อจัดเก็บและรวบรวมซากาตุก่อนจะนำมารวมกัน เพื่อนำไปแจกจ่ายแก่ประชาชนตามหลักกฎหมายอิสลาม นอกจากนั้นบัยตุลมาลยังทำหน้าที่เก็บภาษีอื่นๆ ที่ไม่ใช่ชะกาตุ เพื่อนำมาพัฒนาบ้านเมืองและเป็นสวัสดิการแก่ทุกคน เช่น สร้างถนน โรงเรียน ดูแลความสงบ ช่วยเรื่องอาชีพ การป้องกันประเทศ และจัดหาสาธารณูปโภคที่จำเป็นให้ประชาชน

นบีมุฮัมมัด ﷺ วางพื้นฐานการเงิน ไม่ว่าจะเป็นการเก็บออม การฝาก การโอนหนี้ การค้าประกันและการอุปการะ การประกันภัยและการคุ้มครอง การมอบอำนาจ การจำนำ การกู้ยืม การซื้อขายแบบผ่อนชำระหรือสินเชื่อ การซื้อขายแบบจ่ายเงินล่วงหน้า การหุ้นส่วนและการลงทุน และการซื้อเพื่อขายเอากำไร ผลตอบแทนทางการเงินข้างต้นล้วนมาจากนบีมุฮัมมัด ﷺ ก่อนจะถูกนำมาพัฒนาเป็นรูปองค์กร บริษัท สถาบันการเงินหรือธนาคารอิสลามในยุคต่อมา ข้อสำคัญระบบการเงินดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ยแต่ประการใด

ประสบการณ์การค้าระหว่างประเทศของนบีมุฮัมมัด ﷺ ขณะทำงานอยู่กับพระนางเคาะดีญะฮฺบุตรกุวัยลิดหลายปี ทำให้ท่านทราบถึงการเอารัดเอาเปรียบทางการค้าและกลไกทางการตลาดเป็นอย่างดี ท่านกำหนดข้อกฎหมายเกี่ยวกับการค้าและการเงินระหว่างประเทศ เช่น ห้ามคนเมืองหรือในประเทศแทรกแซงทางการค้าและการตลาดไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม เพื่อเปิดโอกาสให้พ่อค้า และนักลงทุนต่างแดนเข้ามาลงทุนทำธุรกิจทางการค้า จนนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน และคล่องตัวทางการเงิน เช่นเดียวกับห้ามทุกคนในประเทศออกไปดักซื้อสินค้าระหว่างทางก่อนกองคาราวานจะเดินทางมาถึงประเทศ มาตรการดังกล่าวเพื่อป้องกันและทำให้การค้าเงินธุรกิจระหว่างประเทศปลอดภัยจากเอารัดเอาเปรียบมากที่สุด

6.2 อภิปรายผล

หลักเศรษฐกิจอิสลามคือ เอกลักษณ์สำคัญและเป็นจุดเด่นของนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่มีความแตกต่างจากศาสดาองค์อื่น เพราะชี้ให้เห็นว่า อัลอิสลามที่มาจากท่านมิได้แยกศาสนาหรือการหลักศรัทธาออกจากภาคสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา และการเมือง หรือกำหนดว่าการเป็นมุสลิมที่ดีและเคร่งครัดนั้นจะต้องตัดกิจกรรมทางโลกสอดคล้องกับอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ...الآية﴾

(الفرقان : 20)

เรามีได้ส่งมาก่อนหน้าท่าน (มุฮัมมัด) จากบรรดาศาสนทูต ยกเว้นพวกเขาทานอาหารและพวกเขาเดินค้าขายในตลาด

(อัลฟุรกอน : 20)

บทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ สะท้อนให้เห็นว่าอัลอิสลามเป็นศาสนาที่มีความสมบูรณ์ยิ่งแตกต่างจากศาสนาอื่นหรือลัทธิทั่วไป ไม่ว่าจะพิจารณาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือพิจารณาอย่างรวมๆ ซึ่งสอดคล้องกับอัลกุรอานระบุว่า

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...الآية﴾

(المائدة : 3)

ความว่า วันนี้เราได้ให้สมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้วศาสนาของพวกเจ้า และเราได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าความกรุณาเมตตาของเรา และเราได้เลือก อัลอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้า...อัลอาอะฮ์

(อัลมาอิดะฮ์ : 3)

สิ่งที่ทำให้หลักเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่เหมือนทฤษฎีใดและไม่มีทฤษฎีใดๆ เหมือนคือ หลักเศรษฐกิจของท่านถูกวางมาแบบกว้างๆ บางส่วนเป็นกฎอวาระขณะที่บางส่วนเปิดโอกาสให้ทุกคนใช้สติปัญญาและเหตุผลเข้าไปวิเคราะห์ หรือวินิจฉัยปัญหาในบางประเด็นที่

ไม่ปรากฏในอัลกุรอานและฮิสสุนนะฮฺ โดยจะเรียกว่า อัลอิจญ์ติฮาด ดังท่านแต่งตั้ง มุอาษ บุตร
ญะบัล เดินทางไปเยเมน เพื่อปฏิบัติหน้าที่ ท่านถามเขาว่า

((كيف تقضي ؟ فقال أقضي بما في كتاب الله. قال فان لم يكن في كتاب الله
قال فبسنة رسول الله قال فان لم يكن في سنة رسول الله ؟ قال أجتهد رأيي قال
الحمد لله الذي وفق رسول الله))

(رواه الترمذي : 1327)

ความว่า ท่านจะทำการตัดสินอย่างไร เขากล่าวว่า ฉันจะตัดสินด้วยสิ่งที่มี
ในคัมภีร์ของอัลลอฮฺ ท่านกล่าวว่า หากไม่พบในคัมภีร์ของอัลลอฮฺ
เขากล่าวว่า ด้วยสุนนะฮฺ (แนวทาง) ของศาสนทูตของอัลลอฮฺ ท่าน
กล่าวว่า หากไม่พบในสุนนะฮฺ (แนวทาง) ของศาสนทูตของอัลลอฮฺ
เขากล่าวว่า ฉันจะวิเคราะห์ วินิจฉัยด้วยความเห็นฉันเอง ท่านกล่าวว่า
การสรรเสริญนั้นเป็นสิทธิของอัลลอฮฺ ผู้ประทานการชี้นำแก่ศาสนทูต
ของพระองค์

(บันทึกโดยติรมิซีย์ : 1327)

การเปิดโอกาสให้คนอื่นใช้สติปัญญาเข้าวิเคราะห์ในบางประเด็นที่อัลกุรอาน และ
ฮิสสุนนะฮฺไม่ได้กล่าวถึง ทำให้หลักเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ เกิดความความยืดหยุ่น จน
สามารถนำไปใช้ได้ตลอดเวลา และกลายเป็นมรดกอันล้ำค่ามาจนถึงปัจจุบัน ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

(سبأ : 28)

ความว่า เรามีได้ส่งเจ้า (มุฮัมมัด) มาเพื่อสิ่งใด นอกจากเพื่อมนุษยชาติ
ทั้งหลาย ทั้งแจ้งข่าวดีและข่าวร้าย แต่ทว่ามนุษย์ส่วนใหญ่พวกเขาไม่รู้

(สะบะฮฺ : 28)

หากจะมีการเปรียบเทียบกัน หลักเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ สามารถ
เปรียบเทียบกับกฏของแรงโน้มถ่วงหรือสามารถเปรียบเทียบกับกฏของกระแสไฟฟ้า เพราะเป็น
หลักที่ได้รับการชี้นำจากพระเจ้าผู้ทรงรอบรู้อย่าง นั้นจึงเป็นกฏหมายอิสลามที่มีความเป็นสัจ
ธรรมและอมตะปรากฏอยู่ในตัวเอง อัลกุรอานระบุว่า

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيحَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

(الجاثية : 18)

ความว่า ต่อมาเราได้ทำให้ท่านมีกฎชะรีอะฮฺ (กฎหมายอิสลาม) จากกิจการงาน ดังนั้นเจ้าปฏิบัติตามมันและอย่าได้ปฏิบัติตามอารมณ์บรรดาผู้ที่ไม่รู้

(อัลญาซียะฮฺ : 18)

โลกทัศน์ด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ วางอยู่บนพื้นฐาน (1) การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นเครื่องมือนำไปสู่การศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ﷻ (2) การดำเนินกิจกรรมใดๆ ทางเศรษฐกิจจะต้องมีความยุติธรรมควบคู่ไปด้วยเสมอ (3) การครอบครองทรัพยากรในฐานะตัวแทนของอัลลอฮฺ ﷻ (4) การพัฒนาและสร้างความเจริญบนโลก ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَالِىٰ مَدِيْنَةَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ فَاقُوْا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ وَلَا تَبْخَسُوْا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ وِصْلٰحِهَا ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ﴾

(الأعراف : 85)

ความว่า และยังประชาชาติเมืองมัคคัยัน เราได้ส่งชะอัยบ์ซึ่งเป็นพี่น้องของพวกเขา เขากล่าวว่า โอ้ประชาชาติของฉัน พวกท่านจงสักการะภักดีต่ออัลลอฮฺเถิด ไม่มีสิ่งใดสมควรได้รับการสักการะสำหรับพวกท่าน นอกจากพระองค์ แท้จริงหลักฐานอันชัดเจนจากพระเจ้าของพวกท่าน ได้มาถึงพวกท่าน ดังนั้นพวกท่านจงทำให้ครบเต็มในการดวงและการชั่ง และพวกท่านจงอย่าทำให้ขาดบรรดาสิ่งของของมนุษย์ และพวกท่านจงอย่าก่อความเสียหายในแผ่นดินหลังจากที่มีการแก้ไขมัน นั่นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งแก่พวกท่าน หากพวกท่านเป็นผู้ศรัทธา

(อัลอะอูรอฟ : 85)

นอกจากนั้นอัลกุรอานยังระบุถึง การแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรและระบบเศรษฐกิจในฐานะตัวแทนของอัลลอฮ์ ﷻ ว่า

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...الآية﴾

(البقرة : 30)

ความว่า และจงรำลึกถึงขณะพระเจ้าของเจ้าตรัสแก่มะลาอิกะฮ์ว่า แท้จริงเราจะให้มีตัวแทนคนหนึ่งในพื้นที่พิภพ...อัลอายะฮ์

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 30)

อัลกุรอานยังระบุถึง การพัฒนาและสร้างความเจริญบนโลก ไม่ว่าจะเป็นเป็นการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การก่อสร้าง และอื่นๆ อีกมาย ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾

(هود : 61)

ความว่า พระองค์ทรงสร้างสำหรับพวกท่านพื้นแผ่นดิน และทรงทำให้เป็นที่อยู่อาศัยเพื่อพัฒนาแก่พวกท่านในพื้นที่แผ่นดิน

(ฮูด : 61)

โลกทัศน์ด้านเศรษฐกิจเหล่านี้ ล้วนเป็นเครื่องมือนำพาทุกคนไปสู่เป้าหมายอันแท้จริงของการดำรงชีพบนโลก ตลอดจนพบกับความมั่นคงและผาสุก ซึ่งแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจตะวันตกวางอยู่บนรากฐานทางวัตถุ ผลประโยชน์และการเก็งกำไรเป็นหลัก โดยไม่มีใครกล่าวเคยถึงจริยธรรม เครื่องมือ หรือสื่อชนิดใดที่จะพามนุษย์ไปถึงเป้าหมายอันแท้จริง ตลอดจนให้ความสำคัญกับการปฏิวัติอุตสาหกรรม นวัตกรรมใหม่ๆ การพัฒนาเครื่องมือและการผลิตแบบครบวงจร โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม จนไม่สามารถค้นพบทางนำระหว่างมูลค่าของการแข่งขันกับคุณค่าของความยุติธรรม จนกลายเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ประสบกับความผิดพลาด และพบวิกฤติทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นในสังคมอย่างต่อเนื่อง

กรรมสิทธิ์ หลักเศรษฐกิจนบีมุฮัมมัด ﷺ แยกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลออกจากกรรมสิทธิ์ส่วนรวม โดยกรรมสิทธิ์ส่วนรวมถือเป็นของประชาชนและมีรัฐทำหน้าที่ดำเนินการให้ทุกอย่างคล่อง การแยกดังกล่าวเพื่อกระจายความมั่งคั่งสู่สังคมอย่างเสมอภาค อัลกุรอานระบุว่า

﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةٌ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ...الآية﴾

(الحشر : 7)

ความว่า เพื่อสิ่งนั้นจะมีได้หมุนเวียนอยู่ในระหว่างบุคคลร่ำรวยจากพวกเจ้า...อัลอายะฮ์

(อัลฮัซร์ : 7)

โดยแตกต่างจากระบบทุนนิยมที่เชื่อมั่นว่า ทุกคนมีสิทธิครอบครองทุกอย่างและมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการประกอบกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าธุรกิจนั้นจะมีผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมก็ตาม ส่วนคอมมิวนิสต์ปฏิเสธเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และถือว่ากรรมสิทธิ์ส่วนรวมเป็นของรัฐโดยใช้อำนาจผูกขาดและบริหารงานแบบศูนย์รวม

ทรัพย์สิน หลักเศรษฐกิจนบีมุฮัมมัด ﷺ ถือว่าทรัพย์สินเป็นส่วนหนึ่งจากความโปรดปรานของอัลลอฮ์ซึ่งมีจำนวนมากมายไม่สามารถนับได้ โดยแตกต่างจากนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกเชื่อว่า ทรัพย์สินมีจำนวนจำกัดและไม่พอเพียงที่จะนำตอบสนองความต้องการของมนุษย์ผู้มีความต้องการไม่ที่สิ้นสุด ดังอัลกุรอานระบุความโปรดปรานของพระองค์มีจำนวนมากมายจนไม่สามารถนับได้ว่า

﴿وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا...الآية﴾

(إبراهيم : 34)

ความว่า และหากพวกเจ้าจะนับความโปรดปรานของพระองค์พวกเจ้ามีอาจนับมันได้...อัลอายะฮ์

(อิบรอฮีม : 34)

หลักเศรษฐกิจนบีมุฮัมมัด ﷺ ถือว่าทรัพย์สินทั้งหมดล้วนเป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ส่วนทุกคนคือผู้แสวงหาประโยชน์และอาจจะมีสิทธิครอบครองบางประเภทหรือบางชนิดเท่านั้น ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً
وَبَاطِنَةً...الآية﴾

(لقمان : 20)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงอำนวยความสะดวกให้แก่พวกเจ้าด้วยสิ่งที่มี
อยู่ในชั้นฟ้าทั้งหลายและด้วยสิ่งที่อยู่ในแผ่นดิน และพระองค์ทรง
ประทานความโปรดปรานมากมายของพระองค์อย่างครบครัน ทั้งที่
เปิดเผยและซ่อนเร้น...อัลอายะฮ์

(ลูกมาน : 20)

หลักเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ถือว่าผู้เก็บออมและผู้ครอบครองจะต้องจ่าย
ชะกาตุ (ทานบั้งคั๊บ) และเสาะคาเกาะฮ์ (ทานอาสา) แก่คนยากจน ขัดสน และขาดแคลน ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าเก็บออมเพื่ออนาคตตนเอง และยังส่งผลดีกับระบบเศรษฐกิจ
ส่วนรวม เพราะการจ่ายหรือการบริจาคหมายถึงการโอนอำนาจการซื้อจากคนร่ำรวยสู่คนยากคน
จน จนกระทั่งคนยากจนสามารถจับจ่ายใช้สอยได้มากขึ้น ซึ่งถือเป็นการกระจายรายได้ให้คน
อ่อนแอ นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจและการเงินในตลาดให้เกิดการหมุนเวียน
นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยกล่าวว่า

((من كان عنده فضل زاد فليعد به على من لا زاد له حتى ظننا أنه لا حق
لأحد منا في الفضل))

(رواه أبو داود : 1663)

ความว่า บุคคลใดที่เขามีเหลือเกินความจำเป็น เขาต้องนำมันไปให้
บุคคลที่ไม่มีสิ่งใดเลย (อะบูสะอีด อัลคูฎริยฺ กล่าวว่) จนพวกเราคิดว่า
พวกเราไม่มีสิทธิครอบครองในส่วนที่เกินความจำเป็นเลย

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 1663)

ซึ่งแตกต่างจากนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกที่พยายามอธิบายว่า เมื่อบุคคลใดมีการ
บริโภคสินค้าไปถึงระดับหนึ่งและอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้ายกลายเป็นศูนย์ เงินที่เหลือจากการ
บริโภคจะถือเป็นเงินเก็บออม และการออมเก็บไว้กับตัวเองโดยไม่มีการใช้จ่ายใดๆ ถือเป็นการนำ
เงินออกจากระบบเศรษฐกิจและไม่มีประโยชน์ใดๆ

การบริโภคและการผลิต นบีมุฮัมมัด ﷺ สนับสนุนภาคการผลิตมากกว่าการบริโภค ซึ่งเห็นได้จากท่านเคยส่งชาย 2 คนไปยังตำบลญะร็อซในเยเมน เพื่อศึกษาฐานะด้านการผลิตและอุตสาหกรรม และเห็นได้จากท่านยอมรับวิธีการสร้างผลผลิตในการเกษตร โดยปล่อยให้ดำเนินไปอย่างอิสระและท่านกล่าวส่งเสริมว่า

((أنتم أعلم بأمر دنياكم))

(رواه مسلم : 2363)

ความว่า พวกท่านทราบดีเกี่ยวกับการทำงานบนโลกของพวกเขา

(บันทึกโดยมุสลิม : 2363)

การแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพ การทำงานถือเป็นการทำความดีประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับการปฏิบัติละหมาด การจ่ายซะกาต การถือศีลอด และการประกอบพิธีฮัจญ์ และยังรวมถึงงานด้านอื่นๆ เพราะเป็นสิ่งที่ปรากฏในยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ เท่าที่ท่านเคยกระทำมา ไม่ว่าจะเป็นงานค้าขาย งานเผยแผ่ศาสนา งานวางแผนการศึกษา งานพัฒนาสังคม งานเศรษฐกิจ และงานสถาปนารัฐอิสลาม อัลกุรอานระบุว่า

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً
وَلَنُجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

(النحل : 97)

ความว่า บุคคลใดปฏิบัติความดีไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง โดยที่เขาเป็นผู้ศรัทธา ดังนั้นเราจะให้เขามีการดำรงชีพที่ดี และเราจะตอบแทนพวกเขาด้วยรางวัลแก่พวกเขาที่ดียิ่งกว่าสิ่งที่พวกเขาเคยกระทำไว้

(อันนะฮลุ : 97)

งานตามระบบเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ หมายถึง งานทุกชนิดที่ก่อผลงานขึ้นมาหรือกิจกรรมใดๆ ที่ก่อให้เกิดผลผลิตออกมา ครอบคลุมถึงงานดังกล่าวยังคงดำเนินอยู่ภายใต้กรอบแห่งความยำเกรงและการจงรักภักดีต่อพระเจ้า ไม่ว่าจะเป็นงานเชิงวัตถุ เช่น งานหัตถกรรม อุตสาหกรรม หรืองานที่เกิดจากการใช้สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และงานที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของมนุษย์ เช่น นักวิทยาศาสตร์ แพทย์ ครู อาจารย์ นักวิศวกร นักกฎหมาย ทนายที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจ ช่างไฟ ช่างตัดผม และอื่นๆอีกมากมาย ด้วยเหตุนี้งานใดก็ตามที่มี

ประโยชน์ต่อสังคม หรือสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ งานนั้นคืออาชีพที่ท่านส่งเสริมให้กระทำได้ แม้จะเป็นเพียงคนเลี้ยงสัตว์และคนเก็บฟืนก็ตาม ท่านกล่าวว่า

((ما أكل أحد طعاما قط خيرا من أن يأكل من عمل يده وإن نبي الله داود كان يأكل من عمل يده))

(رواه البخاري : 1966)

ความว่า ไม่มีอาหารใดที่ชายคนหนึ่งได้กินจะดีกว่าอาหารที่ได้มาจากการทำงานของเขา และแท้จริงนบีดาวิดได้ทานอาหารจากการทำงานของท่าน

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1966)

แรงงานหรือกรรมกร ตามหลักเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ มิใช่ชนชั้นต่ำในสังคมอิสลาม และมีใช้วัตถุปัจจัยทางการผลิตที่สามารถซื้อขายกันได้เหมือนวัตถุปัจจัยอื่นๆ แต่แรงงานเป็นพลังงานที่ถูกผลิตจากร่างกายมนุษย์ ซึ่งมีสิทธิได้รับการดูแล ค่าตอบแทน สวัสดิการ สักดิ์ศรี และเกียรติยศเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ผลิตและผู้ว่าจ้างจะต้องดูแลรักษาทรัพยากรมนุษย์ให้ดำรงอยู่ต่อไป เพราะทุกคนต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยสอดคล้องกับอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا...الآية﴾

(الزخرف : 32)

ความว่า และเราต่างหากที่ได้เชิดชูบางคนในหมู่พวกเขาเหนือกว่าบางคนหลายชั้น เพื่อบางคนในหมู่พวกเขาจะได้นำเอาบางคนมาใช้งาน เอื้ออำนวยประโยชน์...อัลอายะฮ์

(อัลซุครุฟ : 32)

เกษตรกรรม เป็นอาชีพหนึ่งที่เราพบว่านบีมุฮัมมัด ﷺ เคยร่วมลงทุนทางเกษตรกับประชาชนคือยบับ ฏ นครมะดินะฮ์ และยังคงกล่าวส่งเสริมภาคการเกษตรว่า

((ما من مسلم يغرس غرسا إلا ما أكل منه له صدقة))

(رواه مسلم : 2195)

ความว่า ไม่มีมุสลิมคนใดเพาะปลูก ยกเว้นเขาจะได้รับผลบุญเมื่อมีสิ่งมา
กินมัน

(บันทึกโดยมุสลิม : 2195)

((من كانت له فضل أرض فليزرعها أو ليزرعها أخاه))

(رواه مسلم : 1536)

ความว่า ผู้ใดมีที่ดินเหลือเขาจงทำการเพาะปลูกหรือให้พี่น้องเขา
เพาะปลูกในที่ดิน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1536)

ผลจากการส่งเสริมของท่าน ทำให้ชาวมะดีนะฮ์ประกอบอาชีพด้านการเกษตร
เพิ่มขึ้นถึง 1 ใน 3 โดยเกษตรกรที่มีชื่อเสียงที่สุดได้แก่ อาลี และสะอัดบุตรมาลิก อับดุลลอฮ์
บุตรมัศอูด อัมรฺบุตรอับดุลอะซีซ กอเซ็ม อุรวะฮ์ ครอบครัวของอะนุบักร์ ครอบครัวของอุมร์
ครอบครัวของอาลี และลูกหลานของซีรีน นอกจากนั้นนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังแต่งตั้งอับดุลลอฮ์บุตร
เราะวาฮะฮ์ กับ ญับบารบุตรเศาะค็อร เป็นผู้เชี่ยวชาญและดูแลด้านการเกษตร การค้นพบวิธี
เพาะปลูกและรู้จักการเลี้ยงสัตว์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในการตั้งถิ่นฐาน
แทนที่จะร่อนเร่ออกไปหาปัจจัยดำรงชีพ และยังก่อให้เกิดการกุ่มกันดินแดนที่ตนตั้งถิ่นฐานอยู่ ไม่
ว่าจะเป็นารสร้างกฎหมาย การจัดระบบการปกครอง และการสร้างบ้านเมืองให้สวยงาม ก่อนจะ
พัฒนาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในปัจจุบัน

พานิชยกรรม เป็นอาชีพหนึ่งที่เราพบว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยทำมาก่อนตั้งแต่วัย
หนุ่ม โดยพ่อค้าและนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงยุคท่านได้แก่ ชุเบรบุตรเอวาม (เจ้าของที่ดินหลายแห่ง)
อุยมาน บุตรอัฟฟาน (พ่อค้าผู้มีเสียงมาตั้งแต่ยุคญาฮิลียะฮ์) และอับดุลเราะฮ์มานบุตรเอวามี่ และ
เนื่องจากค้าขายยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ มีหลายรูป ท่านจึงกำหนดจริยธรรมทางการค้าขายไว้ได้แก่

- ไม่เป็นพินเป็นภัยอันตรายต่อตนเองและก่อความเดือนร้อนแก่บุคคลอื่น ไม่ว่า
จะเป็นด้านชีวิตเลือดเนื้อ ทรัพย์สิน และเกียรติยศ โดยท่านกล่าวว่า

((لا ضرر ولا ضرار))

(رواه ابن ماجه : 2341)

ความว่า ไม่เป็นภัยหรืออันตราย (ต่อตนเอง) และไม่ก่อให้เกิดอันตราย

(รายงานโดยอิบนุมาญะฮ์ : 2341)

((كل المسلم على المسلم حرام دمه وماله وعرضه))

(رواه مسلم : 2564)

ความว่า สิทธิต้องห้ามสำหรับมุสลิมเหนือมุสลิมทุกคนคือ เลือดเนื้อชีวิต
ทรัพย์สิน และเกียรติยศ

(บันทึกโดยมุสลิม : 2564)

- ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งต้องห้ามตามกฎหมายอิสลาม เช่น ดอกเบี้ย การเอารัศเอาเปรียบ การหลอกลวงทางการค้า การพนัน การเสี่ยงหรือไม่แน่นอน การควบคุมราคา การบิดเบือนราคา การขายสินค้าราคาสูงเกินกว่าท้องตลาด การแทรกแซงในตลาดเสรี การกักตุนสินค้า และการสร้างข้อตกลงหรือสัญญาที่ต้องห้าม ตลอดจนการนำสิ่งต้องห้ามตามกฎหมายอิสลามมาเป็นสินค้าหรือบริการ เช่น เหล้า เลือด สุกร และซากสัตว์ตาย

ข้อห้ามเรื่องดอกเบี้ยทำให้เจ้าหนี้กับลูกหนี้ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกันได้แก่ การร่วมกันแบ่งความเสี่ยง (Risk Sharing) หรือการร่วมลงทุน (Co-Investing) หรือมุมมองระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเงิน ให้อยู่ในทิศทางที่ตรงกันมากกว่าเจ้าหนี้และลูกหนี้ในระบบปกติ อีกทั้งยังช่วยลดความเสี่ยงการขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นจากผลประโยชน์ ตลอดจนช่วยลดความเสี่ยงที่เงินกู้จะกลายเป็นหนี้ เพราะการ "จ่ายคืน" มีความยืดหยุ่นตามกระแสเงินสดของลูกหนี้มากกว่าเงินกู้ปกติ แต่ข้อดีของเงินกู้ตามหลักเศรษฐศาสตร์อิสลามข้างต้นมักจะถูกมองข้าม โดยนักการเงินการธนาคารกระแสหลักที่เข้าใจผิดว่า โครงสร้างเงินกู้ข้างต้นเป็นเพียงเล่ห์กลทางการตลาด (Marketing Gimmick) เท่านั้นเพื่อธนาคารแบบตะวันตกสามารถปล่อยสินเชื่อให้กับมุสลิมได้เท่านั้น

นักวิชาการหลายท่านได้จำแนกดอกเบี้ยเงินกู้เป็นเอกเทศ และอนุญาตให้กระทำได้อย่างมีเงื่อนไขโดยให้ความเห็นว่า ดอกเบี้ยเงินกู้เป็นผลประโยชน์ที่จะต้องตั้งเงื่อนไขขณะทำสัญญา เพราะมีความแตกต่างจากดอกเบี้ยเพิ่มปริมาณ และการกู้ยืมที่ปรากฏในยุคนิมูฮัมมัด ﷺ เป็นการกู้ยืมเพื่อการบริโภคไม่ใช่เพื่อการผลิตและการลงทุน ขณะที่นักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์บางท่านอาจจะพยายามหาทางออกว่าสามารถกระทำและนำมาใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็น ดอกเบี้ยเงินฝาก เงินกู้ ซื่อสลากกินแบ่ง และสลากชิงโชคต่างๆ โดยอ้างเหตุผลว่าคือสิ่งจำเป็นที่จะต้องดำเนินธุรกิจประเภทนี้เพื่อความเจริญของประเทศชาติ และเพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่ทุกคนในการดำรงชีพและดอกเบี้ยดังกล่าวก็มีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับความต้องการของทุกคน

เหตุผลดังกล่าวไม่ถูกต้องนักเพราะ (1) หากมีการยอมรับในเหตุผลดังกล่าวแล้ว ย่อมทำให้บัญญัติห้ามที่ปรากฏในอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์อย่างชัดเจนไร้ความหมายทันที (2) เหตุผลข้างต้นเป็นแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกและยิวไซออนิสต์ ซึ่งพวกเขาพยายามจะเจาะตลาดในโลกมุสลิมมาเป็นเวลาช้านาน โดยอาศัยองค์กรและกองทุนต่างๆ ทั้งในและระหว่างประเทศเข้าช่วยเหลือ (3) แนวคิดดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับความมีมนุษยธรรมของนบีมุฮัมมัด ﷺ และเท่ากับเปิดโอกาสให้เกิดการจกฉวยผลประโยชน์และเอารัดเอาเปรียบในระบบเศรษฐกิจ กล่าวคือ ผู้ให้กู้หรือธนาคารจะถือโอกาสนำเงินฝากไปลงทุนตามโครงการทั้งเล็กและใหญ่ หรือนำเงินฝากไปปล่อยให้ผู้ยืมเพื่อเรียกเก็บดอกเบี้ยหรือนำมาปล่อยในรูปแบบสินเชื่่อื่นๆ ตามที่คิดค้นขึ้นมาพร้อมสร้างความเชื่อถือและกำหนดรูปแบบเงินตราใหม่อันเป็นที่รู้จักว่า เครดิตทางการเงิน ส่วนผลเสียของดอกเบี้ยเงินกู้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งผู้กู้และผู้ให้กู้ เช่น เปิดโอกาสให้นายทุนและคนร่ำรวยใช้การกู้ยืมเพื่อเข้าไปมีอำนาจเหนือระบบเศรษฐกิจทั่วไป ตลอดจนการครอบงำเศรษฐกิจของชาติหรือนโยบายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งยังมีอิทธิพลในการกำหนดค่านิยม จรรยาบรรณ ขนบประเพณี และอารยธรรมของโลก (4) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ยังคงยืนยันว่า ชาวยิวในนครมะดีนะฮ์ไม่เพียงจะคิดดอกเบี้ยกับเงินที่กู้ไปบริโภคเพียงอย่างเดียว แต่พวกเขายังคิดจากดอกเบี้ยที่กู้เพื่อการผลิตและลงทุนด้วย ซึ่งแตกต่างจากการกู้ยืมเงินที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริม เพื่อนำไปใช้จ่ายในการบริโภค การผลิต และการลงทุน ตลอดจนนำไปใช้ในสิ่งจำเป็นส่วนตัว หากดอกเบี้ยเป็นที่อนุมัติย่อมเท่ากับทำลายทุกอย่างที่ท่านวางรากฐานอย่างสิ้นเชิง เพราะดอกเบี้ยที่ปรากฏในอัลกุรอานหรือเงินปันปันผลที่เกิดจากระบบทุนนิยม เปรียบเสมือนกับเหรียญกษาปณ์ในอันเดียวกัน ซึ่งด้านหนึ่งเขียนว่า ดอกเบี้ย ส่วนอีกด้านเขียนว่า เงินปันผล

al-'Ashqār กล่าวว่า นักปราชญ์ นักนิติศาสตร์อิสลาม นักวิจัยอิสลาม ตลอดจนนักวิชาการมากกว่า 150 คนรวมตัวกันจัดสัมมนาสากลเพื่อหาข้อยุติในเรื่องดังกล่าว ณ กรุงโคโร ประเทศอียิปต์ เมื่อปี ค.ศ. 1965 โดยทุกคนความเห็นสอดคล้องกันและมติว่า เงินปันผลหรือเงินส่วนเกินทุกรูปแบบที่เกิดจากการเงินกู้คือ ดอกเบี้ยต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม โดยไม่แยกว่าจะเป็นเงินกู้เพื่อการบริโภคหรือเงินกู้การผลิต และไม่ว่าจะเป็นดอกเบี้ยจำนวนมากมายหรือเล็กน้อยย่อมคือ สิ่งต้องห้ามและการกู้ยืมเป็นสิ่งต้องห้ามเช่นเดียวกับการให้กู้ยืม โดยไม่อนุญาตให้อ้างว่ามีความจำเป็นและความต้องการ บาบของคนๆหนึ่งจะไม่ถูกยกยให้ ยกเว้นเขามีความจำเป็นจริงๆเท่านั้น³¹⁰ ข้อห้ามข้างต้นสอดคล้องกับคำกล่าวของนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า

³¹⁰ al-'Ashqār, Muhammad Sulaymān, et. Al. 1998. *Qadāyā Iqtisādīyah Mu'āsarah*. (Jordan : Dār al-Nafāis), หน้า 122 (เล่ม 1).

((لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم آكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه
وقال هم سواء))

(رواه مسلم : 1598)

ความว่า ศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์สาปแช่งบุคคลที่กินดอกเบี้ย คนรับ
มอบหมาย คนจดบันทึก และบรรดาพยานผู้ โดยท่านกล่าวว่า พวกเขา
ทั้งหมดเท่ากัน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1598)

ปัจจุบันบริษัทตะวันตกใหญ่ๆ หลายแห่งได้ทุ่มเงินในการโฆษณาชวนเชื่อ และ
เพื่อให้เกิดการลงทุนหรือการพัฒนาการดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวกับดอกเบี้ยอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมี
การบัญญัติคำศัพท์ใหม่ๆ เช่น ใช้คำว่า Usury และ Interest (เงินปันผล) แทนคำว่า ดอกเบี้ย
ทั้งๆ ที่ทั้ง 2 คำมีความหมายและเป้าหมายเหมือนกัน การกระทำดังกล่าวเพื่อลดกระแสต่อต้าน
ของมุสลิม หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับโลกอิสลามและสร้างความสับสนเกี่ยวกับรูปแบบและ
ตัวตนอันแท้จริง เมื่อพวกเขาสามารถทำให้ระบบการเงินอิสลามเปิดเป็นอู่ด้วยระบบดอกเบี้ย และ
ทำให้เงินปันผลกลายเป็นที่ยอมรับในโลกมุสลิมได้สำเร็จ การขยายอำนาจด้านเศรษฐกิจ การเงิน
ธนาคาร การตลาดในโลกมุสลิมเพื่อถ่ายเททรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบเงินตราและกู้ยืม ณ
แหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง แม้นบิฮัมมัด ﷺ จะห้ามธุรกิจและการค้าขายบางประเภท แต่ยังมี
ธุรกิจ ค้าขาย และการลงทุนหลายประเภทที่ประชาชนเคยปฏิบัติกันมา และท่านอนุญาตให้
ปฏิบัติต่อไปได้แก่

- หากพิจารณาถึงตัวสินค้า เป็นหลักสามารถแบ่งออกเป็น (1) การซื้อขายหรือ
แลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่ใช่เงินทองด้วยเงินหรือทอง การค้าประเภทนี้จะพบค่อนข้างมาก (2) การ
ซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่ใช่เงินทองด้วยสินค้าที่มาใช้เงินทอง (3) การซื้อขายหรือ
แลกเปลี่ยนเงินกับเงินและทองคำกับทองคำ (al-Sarf)

- หากพิจารณาถึงกำหนดระยะเวลารับสินค้า สามารถแบ่งออกเป็น (1) การซื้อ
ขายหรือแลกเปลี่ยนที่มีผลต่อครอบครองทันทีซึ่งพบส่วนมาก (2) การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยน
สินค้าแบบผ่อนชำระหรือสินเชื่อ (3) การซื้อขายแลกเปลี่ยนแบบจ่ายเงินล่วงหน้าโดยรับสินค้า
ภายหลัง

- หากพิจารณาถึงการตกลงราคา สามารถแบ่งออกเป็น (1) การซื้อขายแบบ
ต่อรองราคาได้ระหว่าง 2 ฝ่าย (2) การซื้อขายด้วยการตั้งราคาพร้อมบวกกำไรหรือขาดทุนหรือเท่า

ทุนอย่างเปิดเผย โดยการค้าประเภทนี้คลุมถึงการค้าที่มุ่งเน้นผลกำไรอย่างเปิดเผย (al-Murabaha) การค้าเช่าทุน (al-Tawliyah) การค้าแบบขาดทุนอย่างเปิดเผย (al-Wadi'ah) และการซื้อขายที่ลูกค้าเพิ่มราคาสินค้าให้สูงขึ้นกว่าราคาที่พ่อค้าตั้งไว้เพื่อให้ได้สินค้านั้น (al-Muzayadah) ทั้งนี้เนื่องจากสินค้านั้นอาจจะขาดตลาดขณะที่ลูกค้ามีความต้องการสูง

ส่วนการค้าขายที่เกี่ยวข้องกับการหลอกลวง สาบานเท็จ และปิดบังที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามได้แก่ การปั่นราคาด้วยการสร้างภาวะอุปทานขาดแคลนเทียม เช่น ภาวะการกักตุนสินค้าเพื่อขึ้นราคา ('Ahtikār) หรือการสร้างภาวะอุปสงค์เทียม (Najash) เช่น ภาวะที่ผู้ซื้อเพิ่มราคาเสนอซื้อไปเรื่อยๆ โดยไม่ได้ตั้งใจจะรับมอบสินค้านั้นจริง หรือการสร้างสรรพคุณสินค้าของตนเองด้วยการสาบานเท็จ หรือยืนยันว่าสิ่งนั้นดีจริงด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อโน้มน้าวและล่อลวงให้ลูกค้าซื้อ (al-Half) และการปิดบังข้อเสียและตำหนิของสินค้า (al-Kathib)

นอกจากนั้นท่านยังห้ามทำธุรกรรมหรือทำสัญญาที่มีความเสี่ยง และไม่แน่นอนก่อนข้างสูงหรืออาศัยเงื้อมมือโดยปราศจากข้อมูลรองรับอย่างชัดเจน เนื่องจากมีลักษณะคล้ายกับการเล่นพนัน (al-Qimār และ al-Maysir) ซึ่งเป็นกิจกรรมต้องห้ามดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

(المائدة : 90)

ความว่า โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงสุราและการพนันและแท่นหินสำหรับเชือดสัตว์บูชาญะฮ์และการเล่นเสี่ยงทายนั้น เป็นสิ่งโสมนมอันเกิดจากการกระทำของชัยฏอน ดังนั้นพวกเจ้าจงห่างไกลจากมัน หวังว่าพวกเจ้าจะได้รับชัยชนะ

(อัลมาอิดะฮ์ : 90)

รวมทั้งนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังห้ามไม่ให้รับรายได้ใดๆก็ตามที่ไม่ได้หามาด้วยน้ำพักน้ำแรงของตัวเองซึ่งถือเป็นรายได้ที่มีบังควร (Unearned Income) และรวมถึงการค้า การลงทุน และการทำธุรกิจที่มีความเสี่ยงสูงในปัจจุบันด้วย ได้แก่ สลากกินแบ่งประเภทต่างๆ ทรัพย์สินหรือข้าวของที่ทุกคนสละเงินซื้อเพื่อมีสิทธิได้รับรางวัลหลังประกาศผลการจับสลากหรือรางวัล เป็นต้น แต่มีข้อยกเว้นว่า ให้แก่เงื้อมมือได้เฉพาะในกรณีที่สามารถตัดสติใจได้และตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่หนักแน่นน่าเชื่อถือได้ ฉะนั้นจึงนับได้ว่าหลักการดังกล่าวไม่แตกต่างกับ

หลักการลงทุนของนักลงทุนที่เน้นคุณค่า (Value Investors) และหลักการบริหารธุรกิจทั่วไปที่นักธุรกิจนิยมใช้กันในปัจจุบัน

แม้ในบิรฮัมมัด ﷺ จะเคยห้ามการกักตุนสินค้าแต่การเก็บสำรอง ('Ahtikār) และสะสมไว้ใช้ในยามจำเป็นก็อนุญาตด้วยเหตุผล 2 ประการคือ (1) เพื่อการเตรียมพร้อมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่การบริหารและการปกครองรัฐอิสลาม ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ...الآيَةَ﴾

(الأنفال : 60)

ความว่า และพวกเจ้าจงตระเตรียมไว้สำหรับ (ป้องกัน) พวกเขาสິงที่พวกเจ้าสามารถได้แก่กำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือการผูกม้า (เลี้ยงจนพร้อมใช้งาน) โดยพวกเจ้าจะทำให้ศัตรูของอัลลอฮ์และศัตรูของพวกเจ้าหวงเกรงต่อสิ่งนั้น...อัลอายะฮ์

(อัลอัมฟาละ : 60)

และ (2) เพื่อความอยู่รอดของสังคมและตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างทั่วถึงทุกคน หรือเพื่อให้พ้นจากความอดอยากและยากจน ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(البقرة : 195)

ความว่า และพวกเจ้าจงบริจาคในหนทางของอัลลอฮ์ และพวกเจ้าจงอย่าโยนตัวของพวกเจ้าไปสู่ความพินาศ และพวกเจ้าจงทำให้ดีเถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักบุคคลที่ทำความดีทั้งหลาย

(อัลบะเกาะเราะฮะฮ์ : 195)

หลักการสำคัญข้างต้น เมื่อจะนำมาปฏิบัติกันจริงจำเป็นต้องนำมาใช้ร่วมกับหลักการพื้นฐานข้ออื่นๆ เพื่อให้เห็นภาพรวมของทั้งระบบเศรษฐกิจอิสลามทั้งระบบอย่างชัดเจน เช่น ข้อห้ามแลกเปลี่ยนสินค้าและการบริการต้องห้าม (เช่น สุราและเนื้อหมู) หรือการลงทุนด้วยการซื้อหุ้นในบริษัทที่ผลิตสินค้าและบริการต้องห้ามก็ทำไม่ได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยัง

กำหนดให้ทุกคนต้องเสียสละในการทำสัญญาทางธุรกิจและธุรกรรมต่างๆ หากสิ่งนั้นขัดต่อ
กฎหมายอิสลามข้ออื่นๆ ที่สำคัญยิ่งกว่า เช่น ผลประโยชน์ส่วนรวม

อุตสาหกรรม ปราบกฏในคัมภีร์อัลกุรอานมานานและเป็นอาชีพหนึ่งที่เราพบว่า
นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญและส่งเสริมจนทำให้ประชาชนของท่านมีความเชี่ยวชาญด้านงาน
ฝีมือและชำนาญด้านการผลิตเป็นจำนวนมากกว่า 32 ประเภท เช่น สะอ์ด บุตร อะบีวิกก็อัส
ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตธนูและหอก หรือซุเบร บุตร เออวาม ผู้ชำนาญด้านการผลิตเสื้อผ้าและ
การสิ่งตัดเย็บ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมหากผ่านกระบวนการผลิต
การจำหน่าย และการซื้อขายทั้งในและต่างประเทศ อัลกุรอานระบุถึงอุตสาหกรรมเหล่านี้ว่า

﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ﴾

(الأنبياء : 80)

ความว่า และเราได้สอนให้เขา (นบีดาวูด) การทำเสื้อผ้ากระแแก่พวกเจ้า
เพื่อป้องกันตัวพวกเจ้าจากการทำศึก พวกเจ้าเคยเป็นผู้รู้จักการขอบคุณบ้าง
หรือไม่

(อัลอัมบียาอ : 80)

การที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ชี้นำให้นำหลักมาใช้ประโยชน์ในงานอุตสาหกรรมนั้น
ก่อให้เกิดอาชีพช่างเหล็ก สร้างรายได้ และการจ้างงานกระจายในโรงงาน โดยเหล็กสามารถ
นำมาใช้ผลิตเป็นรถ เรือ เครื่องบิน และอาวุธ ตลอดจนผลิตภัณฑ์จากเหล็กอื่นๆ อีกจำนวน
มากมาย จนกลายเป็นสินค้าส่งออกระดับโลกประเทศ บางชนิดเป็นวัตถุดิบพื้นฐานของอุตสาหกรรม
ต่อเนื่องหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมเครื่องจักรกลการเกษตร อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า
และอุตสาหกรรมรถยนต์ เป็นต้น เหล็กจึงมีประโยชน์อย่างมากมาย ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ...الآية﴾

(الحديد : 25)

ความว่า และเราได้ให้มีเหล็กขึ้นมา เพราะในนั้นมีพลังแข็งแกร่งมาก
และมีประโยชน์มากสำหรับมวลมนุษย...อัลอายะฮุ

(อัลฮะดีด : 25)

คำวินิจฉัยขององค์การวินิจฉัยระบุว่า นักวิชาการมุสลิมไม่ว่าจะเป็นนักปราชญ์จากสำนักนิติศาสตร์อัชชาฟีอียะฮฺ ท่านอะฮฺมัดบินฮัมบัล และคนอื่นๆ ล้วนมีความเห็นว่า งานด้านอุตสาหกรรมนั้นถือเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีปรากฏในสังคมบ้าง (ฟิรฎุกีฟายะฮฺ) เพราะผลประโยชน์ทางสังคมจะถือว่าจะไม่สมบูรณ์หากไม่มีภาคอุตสาหกรรม³¹¹

การเงินและการตลาด มีความสำคัญต่อการประกอบกิจกรรมด้านเศรษฐกิจอย่างมาก และถือเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการทำธุรกิจที่มีความสำคัญต่อบุคคล เช่น สร้างอาชีพและอำนวยความสะดวกให้ลูกค้า หรือมีความสำคัญต่อองค์กรธุรกิจ เช่น สร้างรายได้ให้องค์กรและก่อให้เกิดธุรกิจใหม่เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น สร้างรายได้ให้ประเทศ จนคำว่า al-Sūq ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานหลายบท ท่าน al-Khawli กล่าวว่าเมื่อปีมุฮัมมัด ﷺ จัดตั้งตลาดอิสลามขึ้นในนครมะดีนะฮฺ ท่านกล่าวว่า นี่คือนิคมของพวกเขาท่านจงอย่ากีดกันซึ่งกันและกัน³¹²

นักเศรษฐศาสตร์อิสลามถือว่า เงินเป็นเพียงสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน รักษามูลค่า และเป็นมาตรฐานในการชำระหนี้เท่านั้น โดยกำไรและดอกเบี้ยมีข้อเหมือนกันคือ เป็นส่วนเกินจากเงินต้นเหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่ *กำไร* จะเกิดขึ้นหรือได้มาจากการลงทุนพร้อมมีความเสี่ยงต่อการขาดทุน ขณะที่ *ดอกเบี้ย* จะได้มาจากส่วนเกินของเงินต้นโดยไม่มีความเสี่ยงเลยหรือได้มาเปล่าๆ ดังนั้นจึงอนุญาตให้รับเฉพาะเงินทุนเท่านั้น ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَإِنْ بُيِّتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ﴾

(البقرة : 279)

ความว่า ดังนั้นย่อมเป็นสิทธิแก่พวกเจ้าทุนทรัพย์ของทรัพย์สินพวกเจ้า โดยพวกท่านมิได้อธรรมและพวกเจ้ามิได้ถูกอธรรม

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 279)

³¹¹ Ibn Taymīyah, 'Ahmad 'Abd al-Halīm. *Majmū'a Fatawa*. (al-Ribāt : al-Ma'ārif), หน้า 79 (เล่ม 28).

³¹² al-Khawli, 1951. *al-Islām Lā Shuyū'ay Wa Lā R'asumāly*. (al-Qāhirah : s.n), หน้า 61.

ซึ่งตรงกันข้ามกับทฤษฎีของนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกที่เชื่อว่า ปริมาณเงินในตลาดจะมีอยู่เท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทานในตลาด ด้วยเหตุนี้ เงิน จึงเป็นเหมือนสินค้าชนิดหนึ่งในตลาดเช่นเดียวกับสินค้าทั่วไป หรืออาจจะเรียกคอกเบี้ยว่า เป็นราคาของเงินก้อนหนึ่ง ณ ระยะเวลาหนึ่งๆ เพื่อความสะดวกในการคิดค่าเสียโอกาสในการใช้เงินก้อนนั้น

หุ้นส่วนและการลงทุน Ibn Taymiyah กล่าวว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจมี 2 ชนิดได้แก่ (1) มุอาอะกูด เช่น การค้าขาย และการเช่า เป็นต้น (2) มุชาระอะฮะฮฺ เช่น การหุ้นส่วนทางการค้าและอุตสาหกรรม เป็นต้น³¹³ นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวถึงการถือหุ้นว่า

((إن الله يقول أنا ثالث الشريكين ما لم يخن أحدهما صاحبه فإذا خانه
خرجت من بينهما))

(رواه أبو داود : 3383)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮฺทรงตรัสว่าเราคือคนที่สามระหว่างหุ้นส่วน 2 คน ตราบใดที่คนหนึ่งคนใดไม่ทุจริตกับคู่หุ้นส่วนของเขา เมื่อเขาทุจริตเราจะออกจากระหว่างทั้งสอง

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3383)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เห็นความสำคัญดังกล่าว เนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายโครงการใหญ่ๆ หลายประเภทไม่สามารถดำเนินให้ลุล่วงไปเพียงลำพัง หากปราศจากการช่วยเหลือและพึ่งพาการลงทุนจากบุคคลอื่นๆ ท่านจึงมิได้ห้ามการร่วมมือกันระหว่างการลงทุนและการจัดการ หรือระหว่างทุนกับแรงงานโดยทุกอย่างจะต้องดำเนินไปตามข้อตกลงระหว่าง 2 ฝ่ายอย่างสอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์อิสลาม หุ้นส่วนและการลงทุนที่สำคัญได้แก่ (1) Sharikah al-Umāl Wa al-Māl หมายถึง หุ้นส่วนและการลงทุนที่เกิดขึ้นจากการทำสัญญาหรือข้อตกลงโดยเกี่ยวข้องกับการทำงานและเงินลงทุน ซึ่งเป็นหุ้นส่วนและการลงทุนที่มีบทบาทและความสำคัญด้านเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะการหุ้นส่วนทางการเกษตรและการลงทุนด้วยทรัพย์สิน (การเงิน) เช่น หุ้นส่วนและการลงทุนแบบ อัลมุชาระอะฮะฮฺ หุ้นส่วนและการลงทุนแบบ อัลมุชากออด หุ้นส่วนและการลงทุนแบบอัลมุฆอเราะฮะฮะฮฺ หุ้นส่วนและการลงทุนแบบ อัลมุฆอเราะฮะฮะฮฺ (2) Sharikah al-Ubdān หมายถึง หุ้นส่วนและการลงทุนที่เกิดขึ้นจากการทำสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคล เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันโดยมีการรับผิดชอบในผล

³¹³ Ibn Taymiyah, 'Ahmad 'Abd al-Halim. al-Qawā'id al-Nūrāniyah al-Fiqhiyah. (s.l. : al-Sunnah al-Muhammadiyah), หน้า 165.

กำไรและการขาดทุนร่วมกัน หรือการที่บุคคลมากกว่า 2 คนเข้าหุ้นส่วนกันทางความคิดและแรงงานพร้อมมีการแบ่งรายได้ร่วมกัน โดยมีได้นำทรัพย์สินมาเกี่ยวข้อง (3) Sharikah 'Ainān หมายถึง การหุ้นส่วนและการลงทุนระหว่างบุคคล 2 คนในการที่จะดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดผลกำไรก่อนจะนำมาแบ่งกันตามข้อตกลง และต้นทุนที่ลงไป สาเหตุที่เรียกว่า อินาน เพราะนักลงทุนทั้ง 2 ฝ่ายต่างลงทุนและมีสิทธินำเงินกองทุนไปดำเนินการตามข้อตกลงอย่างเท่าเทียมกัน การลงทุนและถือหุ้นประเภทดังกล่าวเป็นที่นิยมสืบมาถึงปัจจุบัน เพราะเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีเงินทุนมากกว่าสามารถลงทุนได้ และอนุโลมให้ฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบการดำเนินการขณะอีกฝ่ายอาจจะไม่ต้องรับผิดชอบใดๆ โดยอัตราผลกำไรทั้งหมดจะถูกแบ่งตามอัตราส่วนของบุคคลที่ถือหุ้น นอกจากนี้ยังพบการหุ้นส่วนและการลงทุนสมัยใหม่ โดยการพัฒนาจากหลักการข้างต้นได้แก่ Sharikah al-Mu'asarah หมายถึง บริษัทร่วมค้าและการลงทุนต่างๆตามระบบเศรษฐศาสตร์อิสลามที่พบในปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ถูกพัฒนามาจากการถือหุ้นและการลงทุนแบบอินาน เช่น บริษัทประกันภัยด้านสินค้าและรถยนต์ หรือบริษัทเกี่ยวกับทรัพย์สินและสถาบันการลงทุนต่างๆ

ปัจจุบันสถาบันการเงินและการลงทุน ประกอบด้วยธนาคารพาณิชย์อิสลาม บริษัทประกัน กองทุนรวม และวณิชยกรรม โดยระบบการเงินจะมีธนาคารพาณิชย์เป็นตัวกลางหลักในการเชื่อมระหว่างผู้ต้องการเงินทุนกับผู้ต้องการลงทุน ธนาคารอิสลามจะระดมทุน (ส่วนใหญ่) จากเงินฝาก และนำเงินทุนมาปล่อยให้กับผู้ต้องการเงินทุนด้วยวิธีการขายผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีลักษณะใกล้เคียงหุ้นทุน เช่น การทำหน้าที่ผู้รักษาทรัพย์สิน (Trustee Partnership) การแบ่งปันกำไรจากการร่วมลงทุน (Joint Venture) และขายผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีลักษณะใกล้เคียงหนี้ (Debt Based) เช่น การซื้อทรัพย์สินมาและขายไปในราคาสูงกว่า (Cost Plus Financing) การให้เช่าทรัพย์สิน (Leasing)

การเงินและการลงทุนในโลกมุสลิมอาศัย al-Mushārah and al-Mudārah กล่าวคือ ระบบธนาคาร ผู้ถือหุ้น ผู้ฝากเงิน ผู้ลงทุน และผู้กู้ยืมจะมีสิทธิร่วมกันแบบหุ้นส่วนร่วมกันลงทุน และร่วมกันรับผิดชอบในผลกำไรและการขาดทุน หรือถ้าลูกหนี้จะกู้เงินไปซื้อทรัพย์สินหรืออสังหาริมทรัพย์และอื่นๆ เจ้าหนี้อาจใช้วิธีซื้อสิ่งนั้นมาเป็นกรรมสิทธิ์ก่อนจะนำสิ่งนั้นไปขายต่อหรือคิดค่าเช่ากับลูกหนี้ในอัตรารวมผลตอบแทนไว้แล้ว หรืออาจจะใช้วิธีการให้เปล่าเป็นสินน้ำใจ หรือใช้การกู้ยืมจากกองคลัง กองทุนชะกาตุ และธนาคารอิสลามทดแทน

การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร การทำงานของนบีมุฮัมมัด ﷺ ในช่วง 10 แรกปี หนึ่งคนมักกะฮ์ถือเป็นการทำงานเพียงลำพังและเน้นไปยังรายบุคคล และเกี่ยวกับการศรัทธาเชื่อมั่นเป็นหลัก แต่หลังอพยพสู่นครมะดีนะฮ์ท่านสนใจ โครงสร้างเชิงสถาบันและส่งเสริมการ

ทำงานเป็นกลุ่มหรือเป็นทีม เพื่อสะท้อนผลแห่งการศรัทธาและพลังแห่งความเชื่อมั่นออกมา ในทางปฏิบัติ ซึ่งมีผลดีต่อสังคมส่วนรวมทั้งด้านศาสนา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร เพื่อประสิทธิภาพในการฟื้นฟูและพัฒนาสังคมทุกระดับ เช่น การก่อตั้งตลาดมุสลิม การก่อตั้งกองคลังบัยตุลมาล และการแต่งตั้งคณะทำงานด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้นการทำงานเป็นคณะ สถาบัน องค์กร มูลนิธิ และอื่นๆ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อสังคมและเศรษฐกิจ เพราะงานและกิจกรรมหลายประเภทไม่สามารถถูกล่วงไปได้หากปราศจากทีมงาน เช่นเดียวกับผลงานและคุณภาพก็มีความแตกต่างกัน

al-Qaradāwī และ ‘Alām al-Dīn กล่าวว่า หลังการอพยพมาถึงนครมะดีนะฮ์ สิ่งแรกที่นบีมุฮัมมัด ﷺ สร้างคือการสร้างมัสญิดกุบวาอ์ เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมของพี่น้องมุสลิมในการแสดงความจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ และใช้เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมด้านอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอน ปรีกษาหากันในกิจการงานต่างๆ ต่อมาเมื่อท่านเห็นว่าระบบเศรษฐกิจตกอยู่ภายใต้อิทธิพลยิวและตลาดใหญ่บะนีก็ยอนุกออิ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบดอกเบี้ยทุกชนิดมาช้านาน เมื่อมุสลิมเริ่มมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ท่านจึงก่อตั้งตลาดที่ดำเนินงานโดยมุสลิมขึ้น ณ นครมะดีนะฮ์ ตลอดจนแต่งตั้งบุคคลดูแลกิจกรรมทางเศรษฐกิจ³¹⁴

ความมั่นคงทางสังคม ของนบีมุฮัมมัด ﷺ (1) หากพิจารณาในด้านการช่วยเหลือคนยากจน อนาคตา คนขัดสน คนมีหนี้สินสิ้นพันตัว การรับเด็กกำพร้ามาสงเคราะห์ หรือจัดหาครอบครัว หรือผู้อุปการะจะพบว่ามิลักษณะคล้ายกับระบบ Remedial, Supplemental, Substitute or Rehabilitative Social Welfare ของระบบทั่วไป (2) หากพิจารณาในด้านส่งเสริมการศึกษา วิชาชีพ การฝึกอาชีพ การทำมาหากิน และการคุ้มครองแรงงาน จะพบว่ามิลักษณะคล้ายกับระบบ Preventive Social Welfare ของระบบทั่วไป (3) หากพิจารณาในด้านสร้างศักยภาพทางความคิด และสติปัญญา จะพบว่าคล้ายกับ Developmental Social Welfare ในระบบทั่วไป สิ่งเหล่านี้คือความมั่นคงทางสังคมที่นบีมุฮัมมัด ﷺ จัดให้แก่ประชาชนทั้งในนครมะดีนะฮ์และนครมักกะฮ์ โดยนักเศรษฐศาสตร์อิสลามสมัยใหม่เรียกระบบดังกล่าวว่า สวัสดิการสังคมอิสลาม ซึ่งคล้ายกับระบบสวัสดิการของตะวันตก (Social Welfare Budget) แต่ไม่เคยมีบุคคลใดจากชาวตะวันตกได้กล่าวถึงสวัสดิการสังคมอิสลามในคาบสมุทรอาระเบีย ทั่วๆ ที่ครอบคลุมตั้งแต่การช่วยเหลือของบุคคลและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่มชน หรือชุมชน

³¹⁴ al-Qaradāwī, Yūsuf. 1977. *al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām*. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 116. และ ‘Alām al-dīn, Mustafā 1992. *al-Mujtama’a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabiyah), หน้า 36.

ให้มีมาตรฐานการครองชีพ สุขภาพและฐานะทางสังคมที่ดี ไม่ว่าจะเกี่ยวกับด้านร่างกาย สังคม สติปัญญา ความคิด หรืออารมณ์ ไม่แบ่งชนชั้นและฐานะ โดยมาตรฐานดังกล่าวพบได้จากคำกล่าวของท่านว่า

((ابدأ بنفسك فتصدق عليها فإن فضل شيء فلاهلك فإن فضل شيء فأهلك فلذي قرابتك فإن فضل عن ذي قرابتك شيء فهكذا وهكذا يقول بين يديك وعن يمينك وعن شمالك))

(رواه النسائي : 2546)

ความว่า ท่านจงเริ่มที่ตัวของท่านก่อนที่จะทำทาน หากยังมีเหลือจึงแบ่งปันให้ครอบครัวของท่าน หากยังมีเหลือหลังการให้ครอบครัวท่านแล้ว จึงมอบให้เครือญาติของท่าน หากยังมีเหลือหลังมอบให้เครือญาติของท่านแล้ว จึงมอบให้บุคคลอื่นที่อยู่ต่อหน้าท่าน ด้านขวาท่านและด้านซ้ายของท่าน (กลุ่มเพื่อนบ้าน)

(บันทึกโดยอันนะซาอีย์ : 2546)

แม้ระบบทุนนิยมเน้นการสร้างกำไรและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ขณะที่ระบบสังคมนิยมเน้นการเป็นรัฐสวัสดิการเพื่อประชาชน แต่ทั้ง 2 ระบบก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างหมด เพราะทั้ง 2 ระบบทุ่มเทและเน้นการศึกษา คั่นคว้า และหาทางแก้ไขด้านวัตถุมากเกินไปโดยไม่ตระหนักถึงสิ่งที่จะมารองรับปัญหาดังที่เกิดขึ้นอย่างถาวร ซึ่งแตกต่างจากสวัสดิการสังคมของนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ต้องการให้กิจกรรมด้านเศรษฐกิจดำเนินไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ พึ่งพากันและช่วยเหลือกันทางกิจกรรมทางธุรกิจ หรือมองเพื่อนมนุษย์ด้วยสายตาความรักความเมตตา มิใช่มองด้วยสายตาแห่งความโลภ ผลประโยชน์ กำไร หรือจับจ้องด้วยสายตาแห่งความอิจฉา ริษยาและเป็นศัตรูกัน ดังนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวไว้

((من نفس عن مؤمن كربة من كرب الدنيا نفس الله عنه كربة من كرب الآخرة ومن يسر على معسر يسر الله عليه في الدنيا والآخرة... والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه))

(رواه مسلم : 2699)

ความว่า ผู้ใดช่วยเหลือให้ผู้ศรัทธาพ้นจากความทุกข์ยากบนโลกนี้ อัลลอฮ์ จะทรงช่วยเหลือเขาให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากใน โลกหน้า และบุคคลใดให้ความสะดวกสบายแก่ผู้ที่ประสบความลำบาก อัลลอฮ์จะทรงอำนวยความสะดวกแก่ใน โลกนี้และ โลกหน้า...และอัลลอฮ์ทรงให้การช่วยเหลือบ่าวตราบใดที่ป่าวให้การช่วยเหลือกัน

(บันทึกโดยมุสลิม : 2699)

นอกจากนั้นระบบสวัสดิการสังคมของตะวันตก ยังถูกเปลี่ยนเป้าหมายดั้งเดิมของสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือสังคม เป็นธุรกิจ การค้า การเก็งกำไร และผลประโยชน์ตามความต้องการของผู้ก่อตั้งและผู้ถือหุ้น และยังรวมถึงเงื่อนไขการเข้าเป็นสมาชิก ดังนั้นบุคคลที่มีได้เข้าร่วมหรือไม่เป็นสมาชิก ไม่มีสิทธิใดๆเลยหรืออาจจะมีสิทธิแต่ต้องจ่ายค่าสมาชิกและเบี้ยประกัน ซึ่งแตกต่างจากสวัสดิการสังคมของนบีมุฮัมมัด ﷺ ดำเนินอยู่บนความเป็นเอกภาพดั้งเดิมของมนุษยชาติที่มาจากเผ่าพันธุ์เดียวกัน และชี้้นำให้ทุกคนรู้จักการใช้ชีวิตอยู่ในโลกใบเดียวกันบนพื้นฐานความรัก คุณแลรับผิดชอบ ช่วยเหลือกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีสิ่งตอบแทน เงื่อนไข และผลประโยชน์ แม้ว่าทุกคนจะแตกต่างทางความเชื่อและการศรัทธา โดยไม่แบ่งชนชั้น วรรณะ สีผิว เชื้อชาติ คนจน คนรวยหรือยึดติดตามพรมแดนหรือประเทศ ตราบใดที่การร่วมมือร่วมใจ ดำเนินตามขอบเขตที่กฎหมายอิสลามอนุมัติ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا...الآية﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูล เพื่อพวกเจ้าจะได้รู้จักกัน...อัลอายะฮ์

(อัลสุญรูรอต : 13)

ส่วนการกระจายรายได้ นบีมุฮัมมัด ﷺ กำหนดให้มีการกระจายรายได้สู่สังคมส่วนรวมโดยใช้รูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน เช่น สิ่งตอบแทน การจ้างงาน การรับจ้าง การเช่า ค่าแรงงาน และการแสวงหากำไร แม้ระบบทุนนิยมจะไม่ค่อยกล่าวถึงการกระจายรายได้ไปสู่คนยากไร้และคนยากจนมากเท่าใดนัก ขณะที่ระบบสังคมนิยมสิทธิของคนร่ำรวยจะถูกเพ็งเล็ง

เรื่องสิทธิ แต่มาตรฐานการกระจายรายได้ของท่านวางอยู่บน (1) ความเป็นธรรม (2) และความ เป็นจริงที่สังคมควรได้รับ หลักฐานที่สะท้อนให้เห็นเจตนารมณ์ของท่านในการกระจายรายได้สู่ สังคมได้ดีที่สุดคือ คำกล่าวของท่านในปีเทศกาลการประกอบพิธีฮัจญ์ครั้งสุดท้าย เมื่ออะบีวัคก็้อศ ผู้มีทรัพย์สินจำนวนมากและมีลูกสาวทายาทรับมรดกเพียงคนเดียว เขาถามท่านว่า

((أفأصدق بثلتي مالي قال لا فقلت بالشطر فقال لا ثم قال الثلث والثلث كبير
أو كثير إنك أن تذر ورثتك أغنياء خير من أن تذرهم عالة يتكفون الناس))
(رواه البخاري : 1233)

ความว่า ฉันต้องการบริจาคสิ่งที่เขาถืออยู่ 2 ใน 3 ได้หรือไม่ ท่านกล่าว ว่าไม่ได้ ฉันกล่าวว่า 1 ใน 2 ได้หรือไม่ ท่านตอบว่า ไม่ได้ 1 ใน 3 และ 1 ใน 3 ก็มากเกินไปแล้ว แท้จริงหากท่านทิ้งทายาทไว้อย่างบุคคล ที่ร่ำรวยย่อมดีกว่าปล่อยให้พวกเขามีชีวิตอยู่อย่างคนยากจนและแบมือขอจาก เพื่อนมนุษย์

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1233)

บัยตุลมาล คือสถาบันด้านเศรษฐกิจแรกที่ขึ้นบีมุฮัมมัด ﷺ ก่อตั้งในนครมะดีนะฮ์ เพื่อจัดเก็บ รวบรวม และแจกจ่ายชะกาดทุกประเภท โดยมีได้แยกว่าส่วนใดเป็นรายได้ทางศาสนา และส่วนใดคือรายได้ทางโลกตามที่ชาวตะวันตกเข้าใจแต่ประการใด เพราะรัฐอิสลามมิได้แยก ระหว่างศาสนาออกจากการเมืองและทางโลก ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا...الآية﴾

(القصاص : 77)

ความว่า เจ้าจงขวนขวายในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงนำมาให้แก่ท่านในโลก แห่งอาคิเราะฮ์ (โลกหน้า) แต่เจ้าอย่าลืมส่วนได้ของท่านบนโลกนี้... อัลอายะฮ์

(อัลเกาะฮ์ฮ์ : 77)

บัยตุลมาลทำหน้าที่คล้ายคลึงกับระบบกองคลังในปัจจุบัน กล่าวคือ เป็นหน่วยงานเศรษฐกิจของภาครัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการหารายได้ รายจ่าย หนี้สินของกิจการ สาธารณะ หรือของภาครัฐและงบประมาณแผ่นดิน โดยนำสิ่งที่ได้รวบรวมมาใช้จ่ายเพื่อกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

พื้นฐานการเงิน นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้วางพื้นฐานการเก็บออม การฝาก การโอน หนี้ การค้าประกันและการอุปการะ การประกันภัยและการคุ้มครอง การมอบอำนาจ การจำหน่าย การกู้ยืม การซื้อขายแบบผ่อนชำระหรือสินเชื่อ การซื้อขายแบบจ่ายเงินล่วงหน้า การหุ้นส่วนและการลงทุน และการซื้อเพื่อขายเอากำไร ก่อนถูกพัฒนาเป็นรูปองค์กร บริษัท สถาบันการเงิน และธนาคารอิสลามในเวลาต่อมา สิ่งเหล่านี้ล้วนมีแบบฉบับมาจากท่านและสมควรได้รับการนำมาใช้ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...الآية﴾

(الحشر : 7)

ความว่า และสิ่งที่ศาสนทูตได้นำมอมมาให้พวกท่าน ดังนั้นพวกท่านจงยึดสิ่งนั้นไว้ และสิ่งที่ท่านได้ห้ามจากสิ่งนั้น พวกท่านจงออกห่างไกล...

อัลอายะฮฺ

(อัลฮัซร์ : 7)

นอกจากนั้นผลิตภัณฑ์ทางการเงินข้างต้นยังมักถูกนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อตอบสนองความต้องการทางระบบการเงินซึ่งมีทั้งใน (1) รูปแบบเอกเทศ เช่น General Investment deposit จะใช้หลัก al-Mudārabah, Revolving Financing จะใช้หลัก al-'Anah และ Leasing จะใช้หลัก Ijārah (2) รูปแบบใช้งานร่วมกัน เช่น พันธบัตรอิสลามจะใช้หลัก al-Mudārabah + Mushārahah + Istisnā' และสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยจะใช้หลัก Ijārah Wa Istisnā' + Diminishing al-Mushārahah ส่วนการเช่าซื้อจะใช้หลัก Ijārah + al-Bai'a ผลิตภัณฑ์ทางการเงินข้างต้น สร้างความยืดหยุ่นในระบบการเงิน ซึ่งถือเป็นตัวส่งสัญญาณถึงอนาคตที่ดีและน่าตื่นตาตื่นใจ ตลอดจนเป็นระบบการเงินที่วางพื้นฐานอยู่บนคุณค่าทางศีลธรรมมากกว่า ความโลภและความกลัว สิ่งเหล่านี้ทำให้การเงินอิสลามมีแนวโน้มเป็นที่นิยมกันมากขึ้น เพราะนักลงทุนต่างเล็งหาแหล่งลงทุนที่ปลอดภัยกว่าเดิม

การค้าและการเงินระหว่างประเทศ นบีมุฮัมมัด ﷺ สนับสนุนการค้าและการเงินระหว่างประเทศมิใช่เพื่อแลกเปลี่ยนทางการค้า ผลกำไร และการหมุนเวียนด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ท่านต้องการสถาปนาความเป็นพี่น้องระหว่างร่วมโลก สร้างภราดรภาพสากล และเผยแผ่ศาสนาผ่านเส้นทางการค้าขายจากทวีปหนึ่งสู่อีกทวีปหนึ่ง ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูลเพื่อพวกเจ้าจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ อัลลอฮ์ คือบุคคลที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างละเอียด

(อัลสุญรอต : 13)

ส่วนหนึ่งบรรดามาตรการที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ใช้ป้องกันการดำเนินธุรกิจระหว่างประเทศให้ปลอดภัยจากเอารัดเอาเปรียบมากที่สุดคือ การห้ามทุกคนออกไปนอกเมืองเพื่อค้าซื้อสินค้าระหว่างการเดินทางหรือกองคาราวานกำลังเดินทางมายังตลาด ท่านอับดุลลอฮ์ กล่าวว่า

((كنا نتلقى الركبان فنشتري منهم الطعام فنهانا النبي صلى الله عليه وسلم أن نبيعه حتى يبلغ به سوق الطعام))

(رواه البخاري : 2058)

ความว่า พวกเราเคยออกไปค้าพบและซื้ออาหารจากกองคาราวาน ต่อมานบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ห้ามซื้อขาย (รูปแบบดังกล่าว) จนกว่ากองคาราวานจะเดินทางเข้าถึงตลาดอาหาร

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2058)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ เพื่อการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความมั่งคั่งระหว่างมนุษยชาติ เนื่องจากไม่มีตลาดใดสมบูรณ์มีครบครันทุกอย่าง ดังนั้นการแข่งขันทางตลาดระหว่างประเทศ จึงเป็นสิ่งที่มาเติมเต็มทางการตลาดระหว่างมนุษยชาติ

มากกว่าจะมองว่าเมื่อมีคนหนึ่งได้ คนหนึ่งต้องสูญเสีย (Zero Sum Game) เพราะสิ่งที่ทำให้ประเทศชาติเจริญหรือไม่เจริญนั้นขึ้นอยู่กับ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของแต่ละประเทศ แม้แนวทางดังกล่าวจะค่อนข้างสวนกระแสกับทุนนิยม แต่แนวทางดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวคิดของ พอล ครูกแมน ว่าด้วยเรื่อง Increasing Return to Scale ที่กล่าวว่า ถ้าเพิ่มสัดส่วนการผลิตให้มากขึ้น ผลตอบแทนก็จะสูงขึ้นเช่นกัน ซึ่งถือเป็นทฤษฎีใหม่ที่เขาเพิ่งค้นพบ

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1) อิทธิพลสังคมแบบทุนนิยมในปัจจุบันได้ปลูกฝังความฟุ้งเฟ้อ และกระตุ้นให้ทุกคนใช้จ่ายอย่างเกินตัวในสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต ได้แก่ การบริโภคอย่างเกินตัวและเกินความจำเป็น หรือหมดค่าใช้จ่ายกับบริการด้านบันเทิง เช่น โรงภาพยนตร์ มินิเธียเตอร์ ร้านเกมส์ คาราโอเกะ คอฟฟี่ช็อป บาร์ และไนท์คลับ หรือหมดค่าใช้จ่ายไปกับความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนัน และเลี้ยงโชค สิ่งเหล่านี้ทำให้บุคคลนั้นไม่มีเงินเพียงพอในการตอบสนองความต้องการ และส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสินหรือก่ออาชญากรรมตามมา จนกลายเป็นวัฏจักรที่ไม่สามารถหลุดออกมาได้ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต ดังนั้นระบบเศรษฐกิจอิสลามจึงเป็นทางเลือกใหม่ที่ทุกคนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้ชีวิตมีความมั่นคงและทำให้สังคมเกิดความสมดุลและยั่งยืน ตลอดจนสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการแข่งขันและความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์

2) โลกกำลังเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่หลังเศรษฐกิจอเมริกา และยุโรปเริ่มถดถอย ขณะที่เศรษฐกิจจีน ญี่ปุ่น อินเดีย และเอเชียกำลังก้าวเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก เพราะประชากรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมั่งคั่งมากขึ้น ดังนั้นนักลงทุนและนักธุรกิจควรฉวยโอกาสปรับปรุงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เทียบเท่าประเทศเพื่อนบ้าน หรือเป็นหนึ่งในประเทศแถบเอเชียที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก

โดยเฉพาะประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านาน ดังนั้นจึงควรร่วมมือกันทุกระดับสร้างความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภาคเกษตรกรรม เพื่อนำไปสู่ความแตกต่างจากประเทศอื่น เช่น คิดค้นกระบวนการผลิตรูปแบบใหม่ ผลิตภัณฑ์ใหม่ทางการเกษตร การแปรรูปผลิตภัณฑ์ธรรมชาติจากสมุนไพรเป็นน้ำมันระเหยเพื่อใช้ในสปา หรือการเพาะเลี้ยง (เช่น ปลาการ์ตูนและหอยเป่าฮือ) เพื่อเพิ่มมูลค่าการส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศให้มากขึ้น ตลอดจนส่งเสริม

การลงทุนในภาคเกษตรกรรมก่อนการลงทุนในภาคอื่นๆ เพราะการเกษตรเป็นปัจจัยหลักที่ทุกคนต้องกินต้องใช้ และเป็นสิ่งผลักดันให้เกิดการลงทุนประเภทอื่นๆตามมา

ความต้องการจากภาคการเกษตรในตลาดโลกค่อนข้างสูง ขณะที่การส่งเสริมในภาคเกษตรกรรมค่อนข้างน้อย จนทำให้ราคาน้ำมัน ข้าว และสินค้าอื่นๆ อีกมากมายขยับราคาขึ้นลงตลอดเวลาจนกลายเป็นปัญหา แต่ปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้หากทุกคนควรหันมาสนใจการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาคนอื่น รู้จักกินรู้จักใช้ พอเพียง ประหยัด และการเก็บออม ซึ่งพบได้ระบบเศรษฐกิจอิสลาม และพบได้ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพระราชดำริ ซึ่งประชาชนทุกคนสามารถนำไปปฏิบัติได้ ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับรัฐ ตลอดจนนำไปใช้ในการพัฒนาและบริหารประเทศ

3) ภาวะโลกร้อน ภัยแล้ง น้ำท่วม แผ่นดินไหว และอื่นๆ มิได้เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการแข่งขันลงทุนในอุตสาหกรรมมากเกินไปด้วย เช่น การปล่อยก๊าซพิษจากการผลิตโรงงานอุตสาหกรรม การเผาไหม้เชื้อเพลิงจากรถยนต์ เครื่องบิน และอื่นๆ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดมลภาวะเป็นพิษและส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา ดังนั้นการประกอบธุรกิจและการลงทุนในอุตสาหกรรม ควรอาศัยสิ่งที่เกิดจากพลังงานต่อเนื่องเป็นส่วนใหญ่ และควรให้ความสำคัญกับผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมมากกว่าผลประโยชน์

ภาครัฐควรจะสนับสนุนสินเชื่อ SME ด้านอาหารทะเล เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารทะเลแข่งขันกับประเทศมาเลเซีย เนื่องจากภาคใต้ของไทยมีศักยภาพที่เข้มแข็งพออีกทั้งยังเป็นต้นทุนที่สำคัญ โดยที่ผ่านมตลาดผู้บริโภคเกือบ 1 ใน 3 ของโลกจากบรรดาผู้ที่นิยมบริโภคอาหารทะเล และหากประชาชนมุสลิมระดับรากหญ้ามีแหล่งทุนโดยตอบรับนโยบายการผลักดันนิคมอุตสาหกรรมทะเลในพื้นที่ จะยิ่งส่งเสริมการมีรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่นได้มากขึ้น และจะช่วยคลี่คลายปัญหาปากท้องชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบได้อีกทางหนึ่ง หรือควรจะประสานงานกับกองทุนการเงินประเทศตะวันออกกลางที่นิยมขยายการลงทุนในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ โดยเฉพาะกลุ่มคูเวตไฟแนนซ์เฮาส์ ให้เข้ามาลงทุนอุตสาหกรรมทะเลแบบครบวงจร

4) เนื่องจากกระแสเศรษฐกิจโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และตลาดตะวันออกอยู่ท่ามกลางปัญหาเศรษฐกิจและการเงินที่ยังไม่ได้แก้ไขให้ลุล่วง หรืออาจจะใช้เวลาอีกนาน รัฐบาลควรค้นหาตลาดใหม่มาทดแทนตลาดเก่าทางสหรัฐอเมริกา ประเทศในกลุ่มตะวันตก บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน โดยตลาดเกิดใหม่สามารถแยกได้ 2 กลุ่มคือ (1) ตลาดเกิดใหม่ชั้นแนวหน้า ได้แก่ ศรีลังกา บังลาเทศ ปากีสถาน ไนจีเรีย รัสเซีย และเวียดนาม (2) และ

ตลาดเกิดใหม่ที่ถูกมองข้าม ได้แก่ แอฟริกา อียิปต์ แอลจีเรีย บอตสวานา มอริเชียส ติมูตีเชีย ตุรกี ซาอุดีอาระเบีย เม็กซิโก และอินโดนีเซีย โดยตลาดเหล่านี้ล้วนเป็นศูนย์กลางของพลวัตกับความคิดสร้างสรรค์และมีสัดส่วนคิดเป็น 50% การเติบโตของโลกและเป็นตลาดของชนชั้นกลางรุ่นใหม่มากถึง 700 ล้านคนที่พร้อมบริโภคนวัตกรรมใหม่ๆ ทางธุรกิจและการลงทุน

โดยเฉพาะโลกมุสลิมกว่า 1,500 ล้านคน ถือเป็นตลาดใหญ่มากและมีความต้องการค่อนข้างสูงคิดเป็นมูลค่าถึง 150,000 ล้านดอลลาร์ การประกอบธุรกิจและการลงทุนด้านผลิตภัณฑ์ Halal Food (อาหารที่ได้รับอนุญาตตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม) และผลิตภัณฑ์ของมุสลิม (Muslim Otop) จึงมีความเป็นไปได้สูง หากรัฐอาศัยความพร้อมทั้งด้านทรัพยากร เทคโนโลยี ระบบการบริหารจัดการศาสนาอิสลาม และอำนาจพระราชบัญญัติ ส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารทะเลสด ตลอดจนสร้างความเข้าใจ สร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือในมาตรฐานอาหารทะเลสดไทยแก่กลุ่มประเทศตะวันออกกลางและตลาดโลกได้ ประเทศไทยจะมีรายได้เข้าประเทศหลายแสนล้านบาทต่อปี การเจาะตลาดมุสลิมนั้นภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องควรศึกษาข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารของผู้บริโภค เพื่อปรับปรุงสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี

ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ทำให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่ม หรือมีโอกากระบายตลาดที่มีอยู่แล้ว หรือโอกาสในการกระจายตลาดใหม่โดยเน้นกลุ่มประเทศที่มีกำลังซื้อสูง เช่น กลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ประเทศที่มีประชากรมุสลิม หรือแรงงานมุสลิม โดยสินค้าอาหารทะเลสดสำคัญที่สามารถส่งออกได้แก่ กุ้งและผลิตภัณฑ์ ไก่และผลิตภัณฑ์ ผลไม้กระป๋อง และแปรรูป ตลอดจนผลิตภัณฑ์จากเนื้อโคและแพะแกะ เป็นตลาดที่มีศักยภาพส่งออกสูง ดังนั้นหากมีการส่งเสริมให้เพิ่มปริมาณการเลี้ยงสัตว์ เพราะนอกจากจะป้อนตลาดแล้ว ยังถือเป็นการเพิ่มโอกาสพัฒนาการส่งออกในระยะยาวอีกด้วย โดยเฉพาะหลังปัญหาการออกตรารับรองทะเลสดหมดไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพยายามของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยที่จะสร้างความน่าเชื่อถือของตราทะเลสด การร่างระเบียบใหม่ให้ทุกบริษัทที่จะผลิตอาหารทะเลสด การแต่งตั้งผู้ที่น่าเชื่อถือศาสนาอิสลามเป็นที่ปรึกษา การเพิ่มบุคลากรเพื่อตรวจสอบกระบวนการผลิต หรือส่วนผสมต่างๆ ของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งรัฐบาลควรที่จะกำหนดนโยบายให้ชัดเจนก่อนเปิดการเจรจาในกลุ่มประเทศสมาชิกโอไอซี ทั้งนี้เพื่อทำให้การรับรองมาตรฐานอาหารทะเลสดเป็นที่ยอมรับในโลกมุสลิมมากยิ่งขึ้น หรืออาจจะอาศัยองค์กรของมาเลเซียที่เป็นที่ยอมรับอยู่ก่อนแล้วเป็นฐานในการตรวจสอบคุณภาพสินค้า "ทะเลสด"

นอกจากนั้นยังมีช่องทางอีกมากที่รอผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็ก (SMEs) เข้าไปมีส่วนร่วม และควรเอาชนะอุปสรรคเรื่องมาตรฐานระหว่างประเทศ เช่น มาตรฐาน HACCP (ระบบการจัดการคุณภาพด้านความปลอดภัย ซึ่งใช้ในการควบคุมกระบวนการผลิตให้ได้ อาหารที่ปราศจากอันตรายจากเชื้อจุลินทรีย์ สารเคมี และสิ่งแปลกปลอมต่างๆ เช่น เศษแก้ว โลหะ เป็นต้น) ซึ่งผู้ประกอบการในประเทศจำนวนมากยังไม่ผ่านมาตรฐานเหล่านี้ ดังนั้นหากการทำธุรกิจในตลาดสินค้าทะเลของภาคธุรกิจไทย ได้รับความสนับสนุนอย่างดีจากภาครัฐและเอกชน ทุกอย่างก้าวในตลาดสินค้าทะเลโลกย่อมหมายถึงก้าวแห่งความเติบโตทาง เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติไปพร้อมๆ กัน

5) วิฤทธิธุรกิจสินเชื่อกู้และการลงทุนอสังหาริมทรัพย์ด้วยคุณภาพ (Sub-Prime) เริ่มต้นขึ้นที่สหรัฐอเมริกาและทำให้ธุรกิจขนาดใหญ่ในเครือซีดีกรุ๊ปและบริษัทเมอร์ลินซ์ ประสบปัญหาหนี้เสีย จนต้องขอความช่วยเหลือกลุ่มนักธุรกิจจากสิงคโปร์และโลกอาหรับเข้ามาช่วยเหลือ ขณะที่บริษัทเลห์แมน บราเธอร์ส วาณิชธนกิจขนาดใหญ่ของสหรัฐอเมริกาค้นคำร้องต่อศาลเพื่อขอปกป้องทรัพย์สินจากภาวะล้มละลายกับบริษัทอเมริกันอินเตอร์เนชั่นแนลกรุ๊ป (เอไอจี) วิฤทธิดังกล่าวขยายตัวจนกลายเป็นวิฤทธิเศรษฐกิจโลกหรือที่เรียกว่า Hamburger Crisis ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตกเริ่มมีปัญหาขาดทุน ตลาดหุ้นและสถาบันหลักทางการเงินใหญ่หลายสถาบันทั้งในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ยุโรป และเอเชียต้องปั่นป่วน ลดปริมาณการผลิต และปลดพนักงานออก หากศึกษาอย่างละเอียดจะพบว่าปัญหาเกิดจาก (1) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่ต่ำจนทำให้นักธุรกิจ นักลงทุน และประชาชนคาดหวังว่าจะได้กำไรสูงหากกู้เงินมาเพื่อลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ อีกทั้งยังสามารถกู้ได้คนละหลายๆ ครั้ง หรือกู้เกินกำลังผ่อนชำระ จนเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดลูกหนี้เกรดสองหรือเรียกกันว่า ซับไพรม์ (Sub-prime Mortgage loan) ขณะที่ธนาคารและสถาบันการเงินปล่อยเงินกู้แก่ประชาชน โดยหวังเรียกเก็บดอกเบี้ยจากการผ่อนชำระเพียงอย่างเดียว ซึ่งทำให้ทั้ง 2 ฝ่ายมีแต่ความเสี่ยง (2) การซื้อขาย การลงทุนเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ และการจ้างงานในสิ่งที่ไม่มีความจริงใจ หรือไม่มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันจริงๆ โดยเฉพาะธนาคารและสถาบันการเงินหลายแห่ง นิยมมอบเงินกู้ทั้งหมดให้สถาบันจัดอันดับเข้ามาจัดอันดับความน่าเชื่อถือ เพื่อออกตราสารก่อนจะขายต่อแก่นักลงทุน ดังนั้นจึงถือเป็นการลงทุนที่เต็มไปด้วยความไม่ชัดเจน และซับซ้อนเพราะไม่มีการรับมอบตัวอสังหาริมทรัพย์กันจริงๆ เช่นเดียวกับการใช้ตราสารเป็นหลักประกันขณะทำสัญญา (3) การซื้อขายหนี้ (ตราสาร) ให้กับสถาบันการเงินที่มีเงินลงทุนสูงนั้นมีผลต่อธนาคาร สถาบันการเงิน และนักลงทุน เพราะเมื่อราคาอสังหาริมทรัพย์และมูลค่าหลักประกันลดลง ราคาตราสารและความน่าเชื่อถือก็จะลดลงตามไปด้วยหรือไม่ก็สภาพคล่อง ปัญหาหนี้เสียจึงเกิดขึ้นง่าย (4) การแข่งขันกันทำยอดขายทำให้ราคา

อสังหาริมทรัพย์ตกต่ำ ในที่สุดก็ทำให้ผู้กู้หรือลูกหนี้ไม่สามารถผ่อนชำระตามกำหนดได้ (5) ขาดจริยธรรมทางธุรกิจ เช่น ความโลภ การปิดบัง และการใช้เล่ห์เหลี่ยม ตลอดจนใช้กลอุบายทางธุรกิจที่ซับซ้อนเพื่อผลประโยชน์และกำไร

ดังนั้นหากสถาบันการเงิน การลงทุน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับตลาดการเงิน และธุรกิจด้านอสังหาริมทรัพย์ตระหนักดีในเรื่องดังกล่าว ควรสนับสนุนการร่วมทุนแบบแบ่งปันผลกำไรกันโดยหลีกเลี่ยงการปล่อยกู้เพื่อลงทุนโดยหวังเก็บเกี่ยวดอกเบี้ย หรือหลีกเลี่ยงการซื้อขายและการจ้างงานที่ซับซ้อน หรือไม่ได้ครอบครองสิทธิ หรือไม่สามารถจัดส่งสิ่งนั้นกันได้อย่างจริงจัง ขณะเดียวกันควรเร่งสร้างฐานการตลาด การค้าและการส่งออกในกลุ่มประเทศตะวันออกกลางและประเทศในเอเชียให้มากกว่ามุ่งเน้นไปทวีปอเมริกาและยุโรปเช่นเดิม เพื่อบรรเทาผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ นอกจากนี้นโยบายเศรษฐกิจของรัฐควรเน้นการลงทุนเพื่อการพัฒนาภายในประเทศ และส่งเสริมการบริโภคในประเทศให้มากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมการสร้างงานหรือสร้างรายได้แบบยั่งยืน

เช่นเดียวกับแนวคิดทุนนิยมกำลังขยายตัวอย่างไร้ขอบเขต จนส่งผลกระทบต่อชุมชนผู้ประกอบการท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป เช่น กรณีห้างค้าปลีกข้ามชาติกับร้านค้าท้องถิ่น กลุ่มนักลงทุนบริการด้านบันเทิงต่างๆ ขัดแย้งกับองค์กรสิทธิมนุษยชนหรือกระทรวงวัฒนธรรม ดังนั้นการดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานจริยธรรมและคุณธรรมจึงเป็นเรื่องที่ดีและมีประโยชน์ต่อสังคมและทุกฝ่าย

6) ประเทศไทยมีสหกรณ์อิสลามกว่า 40 แห่ง แต่มีข้อจำกัดในการร่วมดำเนินธุรกิจกับหน่วยงานอื่น เพราะต้องดำเนินงานให้สอดคล้องกับกฎหมายอิสลามโดยใช้วิธีการฝากเงินเพื่อลงทุนร่วมกันแล้วแบ่งปันผลตอบแทนโดยไม่มีกรคิดดอกเบี้ย ดังนั้นภาครัฐควรมีนโยบายส่งเสริมสหกรณ์อิสลาม โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ร่วมทำธุรกิจกับธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย เพื่อขยายโอกาสในการร่วมลงทุนทางธุรกิจกับธนาคาร และสหกรณ์อิสลามทั่วประเทศ ตลอดจนสถาบันการเงินจากกลุ่มประเทศตะวันออกกลางและประเทศมุสลิม เช่น มาเลเซีย บรูไน และอินโดนีเซีย โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์อาจจะจัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างสหกรณ์ต่างๆกับธนาคารอิสลามจีน เพื่อร่วมกันเสนอแผนงานที่จะขอสนับสนุนเงินทุนจากธนาคารอิสลามและปล่อยสินเชื่อให้แก่สมาชิกสหกรณ์ ตลอดจนหาช่องทางเจาะตลาดทุนในกลุ่มประเทศมุสลิม

โครงสร้างเชิงสถาบันคือปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งหน่วยงานทางเศรษฐกิจตามรูปแบบอิสลาม ทั้งในรูปแบบคณะบุคคลและองค์กร สหกรณ์ มูลนิธิ และกองทุน เช่น องค์กรพัฒนาเศรษฐกิจอิสลาม ศูนย์พัฒนา

อุตสาหกรรมอาหารทะเล กลุ่มตลาดหุ้นอิสลาม กองทุนชะกาตุ และอื่นๆ เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการ ศึกษาวิจัย และพัฒนาทางเศรษฐกิจมุสลิมให้ดำเนินไปตามรูปแบบกฎหมายอิสลาม ตลอดจนจัดตั้งหน่วยงานเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจในสังคมมุสลิม และปัญหาความยากจน การว่างงาน ประชาชนไร้ที่ทำกินหรือขาดทุนทรัพย์ ปัญหาตลาดรองรับสินค้าไม่มี หรือผลผลิตและราคาสินค้าตกต่ำ โดยนโยบายของหน่วยงานต่างๆ ควรระบุให้ชัดเจน โปร่งใส และเป็นธรรม เพื่อสร้างดุลยภาพทั้งด้านคุณค่าทางวัตถุและจิตวิญญาณควบคู่กัน

7) ความมั่นคงทางสังคมตามแบบฉบับบิหมัมมัด ﷺ อาศัยระบบชากาตุและอื่นๆเป็นสวัสดิการสังคมแก่ประชาชน และอาศัยการกระจายรายได้ด้วยวิธีการต่างๆสู่ประชาชน ซึ่งถือเป็นระบบความมั่นคงทางสังคมอิสลามระดับประเทศ (Islamic Social Security System) ที่ท่านทำประสบความสำเร็จมาแล้ว ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การช่วยเหลือและการคุ้มครองของบุคคลและองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่มชน หรือชุมชนให้มีมาตรฐานการครองชีพ สุขภาพ และฐานะทางสังคมที่ดี ไม่ว่าจะเกี่ยวกับด้านร่างกาย ชีวิต เกียรติยศ ทรัพย์สิน สติปัญญา ความคิด หรืออารมณ์ ไม่แบ่งชนชั้นและฐานะ ดังนั้นควรนำมาประยุกต์ใช้หรือปรับใช้ในระบอบสังคมมุสลิมทั่วไปตามความเหมาะสม

8) บัณฑิตมาลเป็นองค์กรด้านเศรษฐกิจบิหมัมมัด ﷺ ที่ถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อบริหารจัดการระบบชะกาตุและอื่นๆ ก่อนนำไปช่วยเหลือผู้อ่อนแอและเป็นสวัสดิการแก่ประชาชนที่มีความต้องการ บัณฑิตมาลทำหน้าที่คล้ายคลึงกับระบบกองคลังในปัจจุบัน กล่าวคือ เป็นหน่วยงานเศรษฐกิจของภาครัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการหารายได้ ใช้จ่าย หนี้สินของกิจการสาธารณะหรือของภาครัฐ และงบประมาณแผ่นดิน โดยนำสิ่งที่ได้มาใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม สิ่งเหล่านี้ถือเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับมุสลิมที่ควรเจริญตามแนวทางท่านที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างเชิงสถาบัน

9) ปัจจุบันมาเลเซียกำลังจะกลายเป็นศูนย์กลางการเงินของโลกอิสลาม หลังมีการผลักดันนโยบายทางการเงิน สนับสนุนสถาบันการเงิน การลงทุน และธนาคารทั่วไปให้หันมาใช้นโยบายทางการเงินอิสลามอย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้นประเทศไทย (1) ควรส่งเสริมระบบธุรกิจแบบแบ่งปันผลกำไรเข้ามาแทนระบบดอกเบี้ย ซึ่งเป็นระบบที่ได้รับการยอมรับจากธนาคารอิสลามขนาดใหญ่จากตะวันออกกลางให้มากขึ้น โดยอาจจะแต่งตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจตะวันออกกลางขึ้นมากำกับดูแล (2) ควรออกมาตรการเพื่อดึงเงินทุนจากตะวันออกกลาง กำหนดมาตรการการปกป้องนักลงทุนในตลาดเงินอิสลาม ปรับเปลี่ยนระบบภาษีเพื่อดึงดูดนักลงทุน ตลอดจนจับมือกับสถาบันการศึกษาของประเทศมาเลเซียและประเทศบรูไน เพื่อผลักดันนโยบายด้านนี้ให้ประสบความสำเร็จ (3) ควรเปิดโอกาสให้นักลงทุนจากตะวันออกกลางเข้ามาลงทุนและ

ถือหุ้นในในช่องทางที่กำลังได้รับความนิยมให้มากขึ้น เช่น เปิดซื้อขายกองทุนพร็อพเพอร์ตี้ฟันด์ ตะกาฟูล การประกันแบบอิสลาม บริการชุกูค (เช็ค) และธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและโรงพยาบาล เป็นต้น (4) แม้ประเทศไทยจะมีธนาคารอิสลาม แต่มูลค่าตลาดและตลาดการเงินยังเล็กเกินกว่าที่สถาบันการเงินและการลงทุนจากตะวันออกกลางจะให้ความสนใจ ดังนั้นรัฐบาลควรเข้ามาช่วยเหลือจัดการด้านตลาดเพื่อหาทางขยายมูลค่าตลาดให้โตเร็วขึ้น (5) และเพื่อสร้างฐานความแข็งแกร่งในธุรกิจอิสลาม ควรจัดสัมมนาทั้งเชิงวิชาการและปฏิบัติการ หรือฝึกอบรมเกี่ยวกับธุรกิจและธนาคารอิสลามอยู่เสมอ รวมทั้งจัดตั้งสถาบันที่ปรึกษาเกี่ยวกับการเงินการลงทุนและสถาบันศึกษาการเงินอิสลามนานาชาติ หรือปรับดัชนีหุ้นชารีอะฮ์ (ตามหลักกฎหมายอิสลาม) ให้สอดคล้องกับมาตรฐานโลก เพื่อกระตุ้นการแข่งขันกับแหล่งเงินทุนธุรกิจการเงินอิสลามอื่นๆ

ประเทศไทยกำลังเป็นที่สนใจจากกลุ่มประเทศอิสลาม โดยทราบได้จากยอดจำนวนผู้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและรักษาตัวตามโรงพยาบาลต่างๆในแต่ละปี ดังนั้นควรสนับสนุนธนาคารอิสลามกับตลาดหลักทรัพย์ เพื่อศึกษาความเป็นไปได้และหาช่องทางเปิดตลาดหุ้นอิสลามเพื่อให้นักลงทุนผู้นับถือศาสนาอิสลามทุกคนสามารถลงทุนในตลาดหุ้นไทย โดยอาจจะตั้งคณะทำงานขึ้นมาประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนาอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์อิสลาม และผู้มีความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมตามทีนักลงทุนสนใจ เพื่อศึกษากระบวนการทำงานให้เกิดหุ้นอิสลาม เช่น อุตสาหกรรมอาหารทะเล ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การท่องเที่ยวและโรงพยาบาล เป็นต้น

ธนาคารอิสลามควรเร่งสร้างความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ ประชาชน และทุกคนที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเป้าหมาย ความสำคัญ แนวโน้ม และทิศทางองค์กรต่างๆให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ตลอดจนสนับสนุนให้มีการศึกษาสถาบันการเงินของโลกมุสลิมและธนาคารอิสลามในตะวันออกกลาง เพื่อนำมาพัฒนาและประยุกต์ใช้ภายในประเทศ ตลอดจนรณรงค์เยาวชนนักเรียน นักศึกษาให้สนใจและศึกษาหลักเศรษฐศาสตร์อิสลามเชิงลึก เพื่อสร้างบุคลากรมาทำงานด้านเศรษฐกิจให้เพียงพอับความต้องการทางสังคม ควรเร่งพัฒนาและยกระดับธนาคารให้สามารถเข้าแข่งขันกับกลุ่มธนาคารพาณิชย์ และธนาคารอิสลามจากกลุ่มตะวันออกกลางหรือประเทศมุสลิมได้ โดยเน้นการให้บริการและขยายสินเชื่อที่ครอบคลุมทุกประเภทมากขึ้น เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์ การเดินทาง การลงทุน และประกันอิสลามประเภทต่างๆให้มากขึ้น เพื่อเปิดตลาดในตะวันออกกลาง หรือเปิดช่องทางให้นักธุรกิจและนักลงทุนจากตะวันออกกลางเข้ามาลงทุนกับธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทยให้มากขึ้น

ธนาคารควรร่วมมือกับตลาดหลักทรัพย์ เพื่อศึกษา แลกเปลี่ยน และหาแนวทาง ในการเปิดตลาดค้าหุ้นอิสลามในประเทศไทย เพื่อให้ให้นักลงทุนผู้นับถือศาสนาอิสลามสามารถ ลงทุนในตลาดหุ้นไทยได้ ตลอดจนเชื่อมต่อกับตลาดหุ้นของโลกมุสลิม โดยอาจจะตั้งคณะทำงาน ขึ้นมาศึกษาถึงกระบวนการทำงานให้เกิดหุ้นอิสลาม อาจจะประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนา อิสลาม ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์อิสลาม และผู้มีความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมตามที่นักลงทุน สนใจ ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมอาหารทะเล ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การท่องเที่ยว และ โรงพยาบาล ข้อสำคัญการลงทุนประเภทนี้จะไม่มีการดอกเบี้ยหรือสิ่งขัดต่อหลักศาสนาอิสลามเข้า มาเกี่ยวข้อง

นอกจากนั้นธนาคารควรจะสนับสนุนสินเชื่อเอสเอ็มอีด้านอาหารทะเลให้มาก ขึ้น เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารทะเลแข่งขันกับประเทศมาเลเซีย ตลอดจนปล่อยสินเชื่อแก่ ผู้ประกอบท่องเที่ยวในพื้นที่ฝั่งทะเลอันดามันและภาคเหนือ โดยเฉพาะกลุ่มทัวร์ทะเล ควรจะ ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ เพราะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในภูเก็ต พังงา กระบี่ เชียงใหม่ เชียงราย กำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวกลุ่มประเทศตะวันออกกลางและประเทศมุสลิม โดยการเติบโตของตลาดมุสลิมมีผลต่ออุตสาหกรรมอาหารทะเลอย่างเห็นได้ชัดในแต่ละปี แต่ที่ ผ่านมาติดปัญหาเรื่องไม่มีแหล่งอาหารประเภทมุสลิมที่ได้รับมาตรฐานทะเลรองรับ ทำให้ นักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางไปประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียแทน

10) เป็นที่ทราบกันดีว่าสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในปีหน้า ตลอดจนตลาด ใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกาและยุโรปกำลังเผชิญปัญหา ทั้งวิกฤตการณ์การเงินและเศรษฐกิจ ภาคการ ส่งออกควรให้ความสำคัญกับตลาดใหม่ที่โอกาสสดใสกว่า ทั้งเอเชีย แอฟริกา และรัสเซีย โดยเฉพาะตลาดตะวันออกกลางนับเป็นตลาดที่น่าสนใจตลาดหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่มีกำลังซื้อ สูง และศักยภาพในการค้าขายระหว่างประเทศสูง

11) การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองและ มั่นคงจะประสบความสำเร็จได้ ควรให้ความสำคัญกับสิ่งต่อไปนี้ (1) ควรลดการใช้จ่ายทรัพยากร และการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยออกไป และสร้างฐานการผลิตบนพื้นฐานของความต้องการที่จำเป็น (2) ควรสร้างสิ่งจูงใจเพื่อนำไปสู่การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ผลประโยชน์ (3) ควรนำจริยธรรมทางเศรษฐกิจมาใช้เพื่อปรับโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น สร้างสรรค์และจัดการทรัพยากรให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ลดการกระจุก ตัวในการครอบครองปัจจัยการผลิต และปฏิรูประบบการเงินให้มีบทบาทในการส่งเสริมโครงสร้างดังกล่าว เป็นต้น การดำเนินงานดังกล่าวจะต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกันทั้งภาครัฐและ เอกชน โดยเฉพาะรัฐบาลจะต้องส่งเสริมให้จริยธรรมทางเศรษฐกิจกลายเป็นสิ่งที่ทุกคนยอมรับทุก

สังคม (4) ควรสร้างความมั่นใจและทิศทางที่มั่นคง โดยไม่แกว่งไปตามกระแสนิยมและสังคมนิยมมากเกินไป ควรลดการตามกระแสของทุนนิยมและสังคมนิยม โดยวางแผนและกำหนดนโยบายขึ้นมาสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคม และความเป็นอยู่ภายใต้กรอบการทำงานที่สอดคล้องกับคุณธรรมทางเศรษฐศาสตร์ (5) ควรเปิดโอกาสให้ผู้ที่เดือดร้อนและไม่ได้รับความเป็นธรรม มีส่วนรวมในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยรัฐบาลที่ดีจะต้องปฏิบัติกับประชาชนอย่างเป็นธรรม เท่าเทียมกัน และแสดงความรับผิดชอบต่อพระเจ้าผู้มีอำนาจสูงสุดขณะที่รัฐออกกฎหมายมา และควรเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความสามารถเชิงสร้างสรรค์และศิลปะอย่างเต็มที่ หรือส่งเสริมขยายโครงสร้างอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลางให้เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะลงทุนเองและอาศัยการลงทุนจากต่างชาติเพื่อรองรับการว่างงาน (6) ควรจัดอุปสรรคที่ทำลายบรรยากาศการลงทุนออกไป เช่น ความไม่แน่นอนทางการเมืองภายใน ควบคุมการเปลี่ยนแปลงของเงินตรา กำหนดภาษีนำเข้าสินค้าที่มีความจำเป็นสูงเกินไป ตลอดจนส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศที่ไม่ขัดกับคุณค่าหรือหลักการของอัลอิสลาม

6.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สิ่งที่ผู้วิจัยเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปได้แก่

- 1) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ต่อการสถาปนารัฐอิสลาม ณ นครมะดีนะฮ์
- 2) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างระบบเศรษฐกิจอิสลามกับระบบเศรษฐกิจของทุนนิยม สังคมนิยม และคอมมิวนิสต์